

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK SOCIJALNOG RADA

Uloga lokalne zajednice u zaštiti djece s poteškoćama u razvoju na području
Srednjobosanskog kantona

Mentor:

Prof. dr. Sabira Gadžo Šašić

Kandidat/kinja:

Senita Melić

Broj indexa: 664/II-SW

Sarajevo, decembar 2022.godina

SADRŽAJ

Uvod.....	4
Prvi dio rada.....	5
METODOLOŠKI OKVIR RADA.....	5
1. Problem istraživanja.....	5
2. Predmet istraživanja.....	6
2.1.Kategorijalno-pojmovni sistem.....	7
3. Ciljevi istraživanja.....	8
3.1.Naučni cilj.....	8
3.2.Društveni cilj.....	9
4. Sistem hipoteza.....	10
4.1.Generalna hipoteza.....	10
4.2.Posebne i pojedinačne hipoteze.....	10
5. Način istraživanja.....	11
6. Vremenski i prostorni okvir istraživanja.....	11
Drugi dio rada.....	12
ODREĐENJE, UZROCI, KLASIFIKACIJA I RAZVRSTAVANJE DJECE S POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU.....	12
1. Dijete s poteškoćama u razvoju-određenje pojma.....	12
1.1.Histrojiski pregled položaja i društvenog odnosa prema djeci s poteškoćama u razvoju	13
2. Uzroci nastanka poteškoća u razvoju djeteta.....	15
3. Klasifikacija djece s poteškoćama u razvoju.....	16
4. Međunarodni dokumenti koji regulišu prava djece s poteškoćama u razvoju.....	20
4.1.UN Konvencija o pravima djeteta.....	21
4.2.UN Konvencija o pravima osoba s invaliditetom.....	21
4.3.Zakonski okvir BiH za ostvarivanje prava djece s poteškoćama u razvoju.....	24
5. Djeca s poteškoćama u razvoju u lokalnoj zajednici.....	26
5.1. Djeca s poteškoćama u razvoju u Srednjobosanskom kantonu:obrazovanje, edukacija i briga u lokalnim zajednicama.....	29

6. Diskriminacija djece s poteškoćama u razvoju s posebnim osvrtom na situaciju u Srednjobosanskom kantonu.....	33
Treći dio rada.....	35
1. Rezultati istraživanja.....	35
2. Zaključna razmatranja	56
3. Literatura.....	58
Popis grafikona.....	61
Prilog.....	63

UVOD

Termin poteškoće u razvoju odnosi se na širok raspon različitih teškoća koje mogu biti izražene kroz tjelesne, čulne, komunikacijske ili intelektualne smetnje ili nepravilnosti kod djece, koje zahtjevaju poseban i dodatni angažman u svladavanju prepreka sa kojima se svakodnevno susreću. Djeci s poteškoćama u razvoju je stalno ili povremeno potrebna stručna pomoć u osposobljavanju za život i rad, odnosno za ostvarivanje veće socijalne uključenosti u zajednicu. Kroz historiju odnos društva/ zajednice prema djeci s teškoćama u razvoju, ali i prema ostalim kategorijama osoba s invaliditetom kretao se od potpunog odbacivanja do pokušaja „pune“ integracije u sve društvene sfere. Danas polazeći od socijalnog modela invalidnosti koji polazi od toga da je društvo odgovorno za sva ograničenja s kojima se suočavaju djeca s poteškoćama u razvoju i ostale osobe s invaliditetom, može se reći da se više nego ikada nastoji ostvariti socijalna uključenost i integracija u društvu. Zbog nedovoljne brige društva za djecu s poteškoćama u razvoju oni se, zajedno sa svojim porodicama, svakodnevno nalaze u nezavidnoj situaciji, odnosno više nego ostali članovi zajednice suočeni su sa barijerama na koje svakodnevno nailaze u zajednici. Prateći sve navedeno može se konstatovati da je cilj ovog rada analiziranje mogućih načina i pristupa za ostvarivanje veće socijalne uključenosti za djecu s poteškoćama u razvoju kao i koliko i na koji način lokalna zajednica može pridonijeti, pomoći i olakšati život djeci s poteškoćama u razvoju. Početak prava djece s poteškoćama u razvoju na optimalan oblik socijalne prihvaćenosti i uključenosti u lokalnoj zajednici može se uočiti u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima iz 1948.godine, te u Konvenciji o pravima djeteta iz 1989.godine, koje je potpisala i Bosna i Hercegovina. Prema odredbama tih konvencija, sve države potpisnice dobine su upute prema kojim se svakom djetetu s poteškoćama u razvoju osigurava učinkovit pristup obrazovanju, stručnom osposobljavanju, zdravstvenim i rehabilitacijskim uslugama, pripremi za zapošljavanje i mogućnostima iskorištavanja slobodnog vremena, na način koji im omogućuje puno uključivanje u zajednicu i lični razvoj, uključujući i njihov kulturni i duhovni napredak. Iz svega navedenog, možemo zaključiti da su se države potpisnice obavezale osigurati djeci s poteškoćama u razvoju potpuno uključivanje u zajednicu, odnosno inkluziju. Uključivanje djece s poteškoćama u razvoju u redovne životne tokove smatra se primjerenim oblikom funkcionisanja za ovu djecu. Međutim, bez obzira na zakonski okvir kojim se garantuje ostvarivanje prava djece s poteškoćama u razvoju još uvijek se ne može govoriti o punoj participaciji ove populacije u lokalnoj zajednici.

METODOLOŠKI OKVIR RADA

1. Problem istraživanja

Društveni problemi su uglavnom kompleksni i mogu se razdvojiti na nekoliko segmenata i posebno se istraživati. Razlog tome jesu sami uzroci problema koje u ovom slučaju možemo razvrstati na dva nivoa. Prvi, uzok problema se nalazi na individualnom nivou i proizilazi iz načina razmišljanja, ponašanja i odnosa prema životu i razlikuje se od osobe do osobe. Drugi, jeste svakako na nivou društva u kojem pojedinac živi i radi. Svaki pojedinac bi se trebao adaptirati na uslove života koje diktira društvo kroz sistem vrijednosti, zakonodavstvo, administrativno-teritorijalno uređenje ili trenutnu "političku klimu". Problem koji je naveden i određen u naslovu je (uloga lokalne zajednice u zaštiti djece s poteškoćama u razvoju) specifičan i ukazuje na posebnu uzročno-posljedičnu vezu više društvenih problema. Djeca s poteškoćama u razvoju se prije svega susreću sa problem diskriminacije i nedovoljne afirmacije i prihvaćenosti u društvu. Navedeni problem je veoma aktuelan i izražen u svim lokalnim zajednicama, međutim ne poduzimaju se adekvatne mjere, (preventivne mjere zaštite) gdje bi se zajednički utjecalo na sam problem i preveniranje od najranijeg stadija. Manifestacija problema ogleda se u pristupu, smještaju, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, sigurnosti i pravnoj pomoći koju djeca s poteškoćama u razvoju ne ostvaruju u lokalnoj zajednici.

Stoga prateći sve navedeno može se konstatovati da djeca s teškoćama u razvoju predstavljaju jednu od najviše socijalno isključenih skupina društva. Kod problema istraživanja obratit će se posebna pažnja na nemogućnost jednakog učešća djece s poteškoćama u razvoju u društvenim aktivnostima i tokovima, a koje su uobičajene drugim ljudima, odnosno onima koji se ne susreću sa određenim teškoćama/barijerama npr: odlazak u školu, bavljenje sportom ili nekom drugom aktivnošću kroz koju će izraziti svoju kreativnost ili raditi ono za šta imaju interes. Nepristupačnost u lokalnoj zajednici, nepostojanje sistema, nikakva ili djelomična informacija samo su neki od razloga koji onemogućavaju djecu s poteškoćama u razvoju da budu ravnopravni sudionici u društvu i svakodnevnim društvenim tokovima.

1. Predmet istraživanja

Predmet ovog istraživanja proizilazi iz samog postavljenog naslova, a odnosi se na zaštitu djece s poteškoćama u razvoju u lokalnoj zajednici. Dakle, nastojat će se istražiti uzroci i posljedice koje djeca s poteškoćama u razvoju svakodnevno prolaze zbog svog fizičkog ili psihičkog nedostatka. Sveopći cilj i aktivnost socijalnog radnika u radu sa roditeljem ili djetetom s poteškoćama u razvoju je poboljšanje uslova i kvalitete života, u saradnji sa određenim institucijama, te traženjem trajnog, odnosno sistematskog rješenja.

Kako po rođenju svi ljudi stiču pravo na jednakost i ravnopravnost to znači da djeca s poteškoćama u razvoju imaju prava određena kako međunarodnim tako i domaćim propisima. Također, ta djeca imaju ista prava, ali zbog neuređenosti socijalizacijskih procesa koji vladaju u bosanskohercegovačkom društvu u većini slučajeva su spriječena da ostvaruju svoja prava. Postavljanje kvalitetnog i svrshihodnog pristupa ovom problemu svakako bi doprinijelo podsticanju i adekvatnom rješavanju ovog pitanja. Rješenje problema zaštite djece s poteškoćama u razvoju je moguće ukoliko se poboljša razumijevanje kompleksnosti cjelokupnog rada sa djecom, u smislu socijalnog rada i drugih institucija s kojima socijalni radnik dolazi u neposredni kontakt.

Nakon definisanja predmeta istraživanja neophodno je navesti ključne činioce sadržaja predmeta istraživanja, te iste obrazložiti. Činioци sadržaja predmeta istraživanja su: uslovi, subjekti, motivi/ interesi i ciljevi, aktivnosti, metode i sredstva i efekti. Navođenje bitnih činoca sadržaja predmeta istraživanja je najbolji način da se dođe do suštine predmeta istraživanja.

Uslovi kao činioci predmeta istraživanja podrazumijevaju uslove zbog kojih dolazi do pojave potrebe za zaštitom djece s poteškoćama u razvoju. U vezi s navedenim važno je spomenuti da se nepovoljan položaj djece s poteškoćama u razvoju u lokalnoj zajednici odražava na individualni plan kroz nedostatak samopouzdanja, psihološke probleme i ponašanje osobe.

Subjekti koji su ovuhvaćeni ovom istraživanju su: djeca s poteškoćama u razvoju i/ili roditelji djece s poteškoćama u razvoju, koji se direktno ili indirektno u većoj ili manjoj mjeri suočavaju sa problemima na koje nailaze njihova djeca, te sudionici u lokalnoj zajednici, kao što su: socijalni radnici, te ostali predstavnici različitih institucija.

Motivi, interesi i ciljevi predmeta istraživanja su poboljšanje zaštite djece s poteškoćama u razvoju. Djeca s poteškoćama u razvoju zahtjevaju poseban angažman koji će im osigurati ostvarivanje njihovih najboljih interesa i zastupanje i zaštitu njihovih prava. Odnos socijalnog

radnika prema ovom problemu zahtijeva i poštovanje određenih profesionalnih standarda prilikom osiguravanja odgovarajuće zaštite djece s poteškoćama u razvoju.

Aktivnosti kao činioci predmeta istraživanja podrazumijevaju sve aktivnosti koje se poduzimaju kako bi se istražilo na koji način djelovati da se poboljšaju uslovi života za djecu s poteškoćama u razvoju. Veliki problemi se ogledaju i u nedostatku konkretnih poboljšanja zaštite, finansijske pomoći i podrške nevladinim organizacijama koje daju podršku i pomoći djeci s poteškoćama u razvoju. Nepovoljan položaj djece s poteškoćama u razvoju negativno se odražava na samopouzdanje, veze i odnose, ali i na ponašanje pojedinca pa bi jedna od aktivnosti mogla biti i rad sa socijalnim radnicima ili psiholozima. Probleme položaja djece s poteškoćama u razvoju treba rješavati multidisciplinarno, te angažovati predstavnike lokalne zajednice iz različitih oblasti koji bi dali doprinos na osnovu struke. Uz ovakav pristup gdje se uključuje lokalna zajednica i sručnjaci efekti bi trebali biti pozitivni. Efekti se odnose na doprinos boljem i lakšem ostvarivanju prava za djecu s poteškoćama u razvoju i poboljšanju njihove zaštite, socijalnog statusa, te položaja u lokalnoj zajednici na području Srednjobosanskog kantona. Sve što doprinosi kratkotrajnom ili dugotrajnom poboljšanju životnog standarda, možemo nazvati pozitivnim efektima nasuprot onim negativnim efektima koji nepovoljno utiču na život pripadnika ove skupine zajednica. Upravo sagledavanje mogućnosti lokalne zajednice u unapređenju života djece s teškoćama i njihovih najbližih je jedan od razloga izrade ove teze.

1.1.Kategorijalno-pojmovni sistem

Zbog složenosti problema djece s poteškoćama u razvoju javlja se potreba za definisanjem centralnih kategorijalnih pojmoveva, koji se uočavaju u naslovu teme istraživanja. Pojmovi koji proizilaze iz naslova teme i koji čine teorijsku osnovu istraživanja su:

- Lokalna zajednica je pojam koji uključuje određenu teritorijalnu cjelinu, u kojoj građani, posredstvom vlastitih i zajedničkih resursa, zadovoljavaju najveći dio svojih životnih potreba i rješavaju svoje životne probleme.¹
- Dijete je ljudsko biće mlađe od osamnaest godina, osim ako se po zakonu koji se primjenjuje na dijete punoljetnost ne stiče ranije.

¹ https://sh.wikipedia.org/wiki/Lokalna_zajednica

- Dijete s teškoćama u razvoju je dijete koje ima teškoće u razvoju i nije u mogućnosti da postigne ili održi zadovoljavajući nivo zdravlja i razvoja ili čije zdravlje i razvoj mogu značajno da se pogoršaju bez dodatne podrške ili posebnih usluga u oblasti zdravstvene zaštite, rehabilitacije, obrazovanja, socijalne zaštite ili drugih oblika podrške“ (Lazor, Marković, Nikolić, 2008.)
- Dijete sa smetnjama u fizičkom i/ili psihičkom razvoju je dijete koje zbog tjelesnih, čulnih, komunikacijskih, govorno-jezičkih ili intelektualnih teškoća treba dodatnu podršku za učenje i razvoj, kako bi ostvarilo najbolji mogući razvojni rezultat i socijalnu uključenost (Specijalni izvještaj o pravima osoba s invaliditetom, institucija obdusmena za ljudska prava BiH, 2010:5).
- Osobe s invaliditetom; Odredbom člana 1. stav 2. UN Konvencije o pravima osoba s invaliditetom: osobe s invaliditetom su osobe koje imaju dugoročna fizička, mentalna, intelektualna ili senzorna oštećenja koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu otežati puno i efektivno učešće ovih osoba u društvu u ravnopravnoj osnovi s drugima (Specijalni izvještaj o pravima osoba s invaliditetom, institucija obdusmena za ljudska prava BiH, 2010:5).

2. Ciljevi istraživanja

2.1. Naučni cilj

„Naučni ciljevi su zadati nivoi naučnog saznanja koji se ostvaruju naučnim istraživanjem i koji će biti sadržani u rezultatima istraživanja“ (Termiz, 2009:220).

Predmet ovog istraživanja je već klasifikovan i tipologiziran, jer je jasno određen i već je naglašeno da pripada redu društvenih problema. Na neki način ova tema se postavlja kao uzročno-posljedična veza. S jedne strane, nepovoljan socijalni položaj djece s poteškoćama u razvoju je predstavljen kao uzrok, ali i društveni problem, dok s druge strane imamo nezadovoljavajući društveni status kao negativan rezultat djelovanja uzroka. Naučno saznanje o uzročno-posljedičnim odnosima, društvenim zakonima i objašnjenjima je naučna eksplikacija što se s ovako formulisanom temom postavlja kao cilj. Naučna deskripcija se može postaviti kao jedan od naučnih ciljeva. Na ispunjavanje naučnih ciljeva direktno mogu uticati i druge specifičnosti problema istraživanja. U ovom slučaju to je grupacija čiji se problem istražuje i prostor u kojem se problem istražuje. Naučno se mogu dokazati direktni odnosi između djece s

poteškoćama u razvoju i nezadovoljavajućeg socijalnog položaja u lokalnoj zajednici. Za postizanje odgovarajućeg socijalnog položaja i životnog standarda djece s poteškoćama u razvoju neophodna je aktivna uključenost svih aktera lokalne zajednice, koji su direktno ili indirektno uključeni u rad sa ovom populacijom djece. Nedostatkom aktivnosti i angažmana profesionalaca iz različitih oblasti u lokalnoj zajednici nije moguće unaprijediti postojeći socijalni položaj i postići veću socijalnu uključenost djece s poteškoćama u razvoju, niti održati postojeći, već postavljeni nivo.

Cilj ovog rada je prikazati složenost problema sa kojima se susreću djeca s poteškoćama u razvoju i njihove porodice u lokalnoj zajednici, odnosno mjestu gdje žive s posebnim osvrtom na njihovo uključivanje u redovne životne tokove i socijalizacijske procese. Ukažat će se na nedostatke sistema socijalne zaštite, neadekvatnu primjenu zakonskih regulativa i probleme koji se javljaju u rehabilitacijskom procesu koji je osnova za socijalnu uključenost djece s poteškoćama u razvoju i njihovih porodica.

3. Društveni cilj

Karakter istraživanog problema je društveni. Ovo ukazuje na važnost pronalaska rješenja istog za cijelokupno društvo. Istraživanja moraju ponuditi praktična rješenja i sama moraju imati upotrebnu vrijednost. Ovo istraživanje ima za cilj da nam omogući da dođemo do pouzdanih informacija o problemima sa kojima se susreću djeca s poteškoćama u razvoju, u nastojanjima da se u što većoj mjeri saniraju posljedice nastale po fizičko ili psihičko zdravlje djece na osnovu samog saznanja o ozbiljnosti ovog problema. Jedan od društveno korisnih ciljeva bio bi i zaštita prava i interesa djece, kao i odgovarajuća uloga lokalne zajednice pri rješavanju navedenog problema, ali i njegovom provođenju, te pružanje pomoći djetetu kako bi se postigao njegov vlastiti napredak uz što bolje socijalno funkcionisanje i osiguranje u budućnosti. Za uključivanje djece s poteškoćama u razvoju u redovne životne tokove neophodno je aktivno uključiti društvenu zajednicu u rješavanje problema sa kojima se susreću i koji postaju sve izraženiji.

„Univerzalno oblikovanje je pristup koji nastoji kreirati proizvode, strukture i okruženje koje svi mogu koristiti bez obzira na starost, sposobnost ili situaciju i u najvećoj mogućoj mjeri, bez potrebe za adaptacijom ili specijaliziranim dizajnom“ (Stanje djece u svijetu -djeca s teškoćama u razvoju, Unicef, 2013:5). Shodno navedenom možemo zaključiti da značaj uključivanja djece

s poteškoćama u razvoju ne može biti previše naglašen, te da se predrasude mogu smanjiti kroz interakcije i aktivnosti u lokalnoj zajednici.

S obzirom da su djeca s poteškoćama u razvoju predmet ovog istraživanja, a imajući u vidu da kao društvena zajednica težimo razvoju građanskog društva i priključenju evropskoj zajednici u kojoj se poštuju ljudska prava i osnovne slobode, neophodno će biti raditi u cilju poboljšanja uvjeta i kvaliteta za život ove djece i njihovih porodica. Potrebno je izraditi radne strategije u kojima će se detaljnije definisati značaj institucija u ostvarivanju veće socijalne uključenosti djece s poteškoćama u razvoju s posebnim osvrtom na aktivnosti i promociju vrijednosti, a sve u cilju uklanjanja barijera i društvenih predrasuda prema ovoj djeci.

4. Sistem hipoteza

4.1. Generalna hipoteza

Djeca s poteškoćama u razvoju spadaju u jednu od najviše socijalno isključenih kategorija stanovništva, a njihovo uključivanje u društvo i društvene tokove umnogome zavisi od angažmana različitih društvenih aktera u lokalnoj zajednici.

4.2. Posebne i pojedinačne hipoteze

1. Nedovoljno razvijena svijest o pravima i sposobnostima djece s poteškoćama u razvoju na području lokalne zajednice pridonosi njihовоj isključenosti.
2. Nepostojanje proširenih prava u lokalnoj zajednici ima negativan uticaj na razvoj socijalnog položaja djece s poteškoćama u razvoju.
3. Nedostatak socijalnih usluga za djecu s poteškoćama u razvoju na području lokalne zajednice čini ovu skupinu građana dodatno izolovanom.
4. Postojeći zakonski i podzakonski akti su diskriminirajući za djecu s poteškoćama u razvoju.
5. Veća finansijska izdvajanja prema Centru za socijalni rad (CZSR) doprinose ostvarivanju veće socijalne uključenosti djece s poteškoćama u razvoju.

6. Zbog predrasuda i diskriminacije dječa s poteškoćama u razvoju nisu u dovoljnoj mjeri uključena u društvene tokove u lokalnoj zajednici.

5. Način istraživanja

Istraživanje i projekat sa ovakvom tematikom bazira se na teorijsko-empirijiskom istraživanju. Za istraživanje ove teme potrebno je istražiti postojeća teorijska saznanja s jedne strane i iskustava subjekata, tj. djece s poteškoćama u razvoju s druge strane. To je razlog zbog čega je potrebno kombinirati ova dva tipa. Pri istraživanju koristit će se dominantno dvije metode i to metoda ispitivanja, koja može biti primjenjivana u različitim formama i već ranije pomenuta metoda analize sadržaja dokumenata. Kao tehniku kojom će se pribavljati podaci potrebno je koristiti anketu koju kreiramo u skladu sa potrebama istraživanja i koja će imati niz specifičnosti. Pitanja će biti prilagođena populaciji čiji se problem istražuje.

U svrhu realizacije istraživanja bit će korišten upitnik kojim će biti obuhvaćeni stručnjaci, odnosno socijalni radnici u Centrima za socijalni rad Srednjobosanskog kantona, ali i ostali stručnjaci koji direktno ili indirektno su uključeni u rad sa djecom s teškoćama u razvoju.

6. Vremenski i prostorni okvir istraživanja

Istraživanje će se realizovati na području Srednjobosanskog kantona koji obuhvata općine: Travnik, Novi Travnik, Bugojno, Jajce, Vitez, Kiseloj, Fojnica, Dobretići, Donji Vakuf, Busovača, Gornji Vakuf-Uskoplje i Kreševo.

Istraživanje će se baviti problemima djece s poteškoćama u razvoju i njihove integracije i socijalizacije u redovne tokove života. Istraživanje će obuhvatiti vremenski okvir u periodu od januara 2021. godine do juna 2022.godine.

ODREĐENJE, UZROCI, KLASIFIKACIJA I RAZVRSTAVANJE DJECE S POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU

1. Dijete s poteškoćama u razvoju- određenje pojma

Često se za teškoće u razvoju koriste različiti termini kao što su posebne potrebe i invaliditet. Prije samog određenja pojma „dijete s poteškoćama u razvoju“ potrebno je definisati termin poteškoća i invalidnost, kako bi se odredila njihova međusobna povezanost, ali i uočila razlika značenja termina. Poteškoća se odnosi na nemogućnost obavljanja mentalnih ili tjelesnih zadataka koje osobe iste starosne dobi mogu obavljati bez smetnji, dok termin invaliditet dolazi od latinske riječi invalidus što znači nemoćan, slab.

Prema navodima u literaturi „Socijalni rad s osobama s invaliditetom“ na ovim prostorima najviše se upotrebljava definicija da je invalidnost stanje organizma nastalo uslijed bolesti, povrede ili urođenog defekta, čija je posljedica više ili manje trajno, djelomično ili potpuno smanjenje radne sposobnosti, odnosno sposobnosti za rad, privređivanja i normalan socijalni život (Milosavljević, 1989:4, prema Gadžo-Šašić, 2020).

„Radi se o terminu koji ima negativnu konotaciju, jer umjesto postojećih sposobnosti u prvi plan stavlja nesposobnost, ograničenje, te na taj način osobu na koju se taj pojam odnosi stavlja u nezavidan položaj i pridonosi njezinoj stigmatizaciji u društvu“ (Zovko, 1999:38).

Iz navedenog možemo zaključiti da je termin invalidnost zajednički izraz za različita ograničenja s kojima se mogu susresti osobe koje su iz bilo kojeg razloga pogodjene fenomenom invalidnosti.

Termin „dijete s poteškoćama u razvoju“ podrazumijeva različit stepen i vrstu oštećenja, teškoću ili smetnju, odnosno nepravilnosti u području fizičkog, psihičkog, psihofizičkog i socijalnog razvoja“(Zovko, 1999:105-117).

Prema nekim autorima (Lakićević, 2012, prema Buillet, 2010) „djeca s poteškoćama u razvoju su ona djeca koja pokazuju određena razvojna odstupanja i koja zbog toga trebaju dodatnu pomoć okruženja u području zdravstvene njegе, zaštite, rehabilitacije, odgoja i obrazovanja“ (Lakićević, 2012). Shodno navedenom zaključujemo da je djeci s poteškoćama

u razvoju neophodna pomoć, kako njihovih roditelja i ostalih članova porodice, tako i lokalne zajednice u kojoj žive.

Dakle, kada govorimo o djeci s poteškoćama u razvoju, možemo zaključiti da su to članovi zajednice koji zbog određenih oštećenja nemaju kao ostala djeца šanse i jednake predispozicije za paticipaciju u svim životnim ulogama i društvenim tokovima. Termini koji su se vremenom koristili za opisivanje djece s poteškoćama u razvoju zapravo su bili prikaz odnosa društva prema toj djeci. Promjenom društvene svijesti, socijalnim uključivanjem djece s poteškoćama u razvoju i uklanjanjem diskriminacije mijenjali su se i termini za njihovo označavanje. Danas se sve intenzivnije radi na obezbjeđenju jednakih prava i mogućnosti za djecu s poteškoćama u razvoju, kao i na njihovom socijalnom uključivanju u sve društvene tokove, a koriste se i manje stigmatizirajući termini za njihov opis.

1.1.Historijski pregled položaja i društvenog odnosa prema djeci s poteškoćama u razvoju

Odnos prema djeci s poteškoćama u razvoju znatno se mijenjao kroz historiju, te je ovisio o brojnim faktorima kao što su politički, socijalni, kulturni i ekonomski. Kroz većinu vremena društvo je, svugdje u svijetu, imalo vrlo netolerantan stav prema djeci s poteškoćama u razvoju. U skoro svim kulturama potrebe djece s poteškoćama nisu se uvažavale na način na koji se uvažavaju danas, dok su članovi zajednice bili vrlo neprilagodljivi. Djeca su uglavnom bila izolirana od ostatka društva, dok su neke zajednice njihove poteškoće smatrali „Božjom kaznom“ (Zrilić, Brzoja, 2013:141-153). Prema istim autorima, u srednjem vijeku djeca s poteškoćama u razvoju nisu imala pravo na obrazovanje jer se smatralo da nisu sposobni za učenje i poučavanje, te da društvo neće imati nikakvih koristi od njih. U to vrijeme vrijednost čovjeka imala je potpuno drugačije značenje. Vrijednost čovjeka mjerila se njegovom upotrebljivošću u društvu (npr. sposobnost za rad, sposobnost za rat, aktivnost u politici, ekonomiji, obrazovanju i sl.). Iako su neke zajednice i kulture zakonom propisivale ravnopravnost svih ljudi u praksi je to bilo drugačije. Navedeni autori dalje navode da se mnogo pažnje posvećivalo religiji, a poteškoće u djetetovu razvoju povezivale su se s opsjednutošću zlim duhovima. Roditelji su se uglavnom odricali djece s teškoćama, pa čak i na najokrutnije načine. Krajem srednjeg vijeka vlasti mnogih zajednica utemeljuju institucije koje su djeci i odraslima s poteškoćama u razvoju osiguravale pomoć i brigu koja im je bila potrebna. Osnivanjem institucija, prema kršćanskim vjerovanjima koja zagovaraju milost i samilost prema slabijima i nemoćnima, netolerantan stav od prije se mijenja, te ljudi počinju prihvatićti djecu i odrasle s poteškoćama kao dio svoje zajednice (Zrilić, Brzoja, 2013:141-153.).

U vrijeme humanizma i renesanse čovjek postaje središtem društva, dok djeca s teškoćama u razvoju sve više postaju predmetom interesa. Neki su autori tog vremena vjerovali da djeca s teškoćama u razvoju (in)direktno ukazuju na probleme u društvu, ali i sistemu općenito. Ova su vjerovanja urodila plodom u 17. i 18. stoljeću kada se javljaju ideje o obrazovanju i odgoju djece s poteškoćama. Nadalje, mnogi su značajni mislioci tog doba (npr. John Locke, Erazmo Roterdamski, Renee Decartes) ukazivali na probleme položaja u društvu i sistemu obrazovanja. Neki su smatrali da se učenje svodi na razum (racionalisti), tj. da je osoba „zdravog razuma“ sposobna učiti bez obzira na stanje osjetila. Drugi su smatrali da osoba „zdravih osjetila“ može steći sposobnost učenja bez obzira na stanje uma (senzualisti) (Zrilić, Brzoja, 2013:141-153).

Prema Bouillet (Bouillet, 2010) razvoj odnosa društva prema djeci i odraslima s poteškoćama u razvoju možemo podijeliti na tri osnovna pristupa ili modela koji su se razvili kroz historiju. Prvi model pojavio se u 19. stoljeću i označio je pomak u stajalištima zajednice prema osobama s poteškoćama. Taj model nazvan je medicinskim modelom. Glavni predmet proučavanja ovog modela su nesposobnosti osoba s poteškoćama u razvoju dok mu je cilj bio promjena same osobe radi uklapanja u koncept poimanja „normalnosti“ društva. Model je zagovarao zaštitu i rad, te izbjegavanje rizika uspostavom specijalnih službi tj. institucija za uklanjanje poteškoća. Dakle, djeci su se najprije dijagnosticirali poremećaji, te ih se institucionaliziralo sa svrhom uklanjanja poteškoća. Socijalni kontakti u institucijama bili su ograničeni samo na komunikaciju sa stručnjacima pošto su djeca bila odvojena od svojih obitelji i zajednice. Sljedeći model, model deficit-a, razvio se krajem 19. stoljeća, te se nastavilo razmatrati fenomen invalidnosti (teškoća) u skladu sa njim. Predmet ovog modela je zadovoljavanje i utvrđivanje posebnih potreba djece s poteškoćama u razvoju. Svrha stvaranja modela bila je „normalizacija“ života djece s teškoćama s ciljem smanjenja ili otklanjanja čimbenika koji pridonose stvaranju teškoća. U ovom se razdoblju javlja pojam integracije koji je uglavnom usmjeren na fizičku dimenziju uključivanja u redovan sistem zaštite i obrazovanja. Uvođenjem integracije vidljiv je pomak u društvu. Model deficit-a prethodnik je današnjem savremenom pristupu, socijalnom modelu, koji nastaje krajem 20. stoljeća. Socijalni model u središte postavlja sposobnosti, interes, potrebe i prava pojedinca. On naglašava problem društva u odnosu prema djeci s poteškoćama u razvoju, te problem u mišljenju da oštećenje treba negirati i umanjivati vrijednost samog djeteta. Ovaj model cilj vidi u izjednačavanju šansi i prava djeteta s pravima „većine“ u društvu. U ovom razdoblju nastaje pojam i definicija inkluzije kao dugoročna posljedica socijalnog modela (Bouillet, 2010).

Iz ovog historijskog pregleda možemo zaključiti da se odnos društva prema djeci s poteškoćama u razvoju mijenja paralelno sa socijalno-obrazovnom praksom i odnosom prema djeci s poteškoćama u socijalno-obrazovnom sistemu na nacionalnom i međunarodnom nivou. U vezi s navedenim posebno treba ukazati na odredbe (čl. 23) Konvencije o pravima djeteta (1989), koju je potpisala i ratificirala i Bosna i Hercegovina, a u kojoj se jasno naglašava da dijete s poteškoćama u razvoju ima pravo na ispunjen život u uvjetima koji djetetu olakšavaju aktivno sudjelovanje u zajednici kojoj pripada. Također, naglašava da je svaka država potpisnica dužna uložiti sva raspoloživa sredstva i napore u smjeru pružanja besplatne pomoći, potpore i zaštite samom djetetu, njegovim roditeljima ili onima koji su odgovorni za njegovo dobro (kad god je to moguće). Nastankom i promoviranjem ovih modela aktualiziraju se oblici zaštite i obrazovanja djece s teškoćama u razvoju u predškolskim ustanovama po principu segregacije, integracije i inkluzije. Segregacijski sistem odvaja djecu s teškoćama iz socijalne sredine i smješta ih u posebne skupine ili ustanove – ovisno o stepenu i vrsti oštećenja. U posebnim skupinama aktivnosti su organizirane tako da budu potpuno prilagođene djeci s poteškoćama. S druge strane, ovim načinom rada djeci se oduzimaju dragocjeno vrijeme i prilike za aktivnosti koje uključuju i razvoj socijalnih vještina. Prema Mikas i Roudi (2012), ovaj sistem naglašava određenu poteškoću, te traži pomoć i podršku u stručnom osoblju što dugoročno može ostaviti negativne posljedice na djetetovo samopouzdanje i samopoštovanje.

Danas je sve više prisutna ideja, u sve više zemalja svijeta, o ravnopravnom društvenom statusu i socijalnoj uključenosti djece s mentalnim ili fizičkim invaliditetom. Spoznaja da mogu doprinijeti razvoju drštva prema svojim sposobnostima i da mogu živjeti od svog rada sve više se primjenjuje praktično.

2. Uzroci nastanka poteškoća u razvoju djeteta

Faktore rizika možemo definisati kao uvjete u kojima se dijete razvija, a koji mogu utjecati na njegovo fizičko i psihičko stanje. Mogu se javiti kroz sve faze razvoja, od prenatalne faze ili kroz bilo koju fazu odrastanja. Dakle, ovi faktori utječu na svakodnevno funkcionisanje djece. Veći dio poteškoća u razvoju uzrokovani su složenim spektrom rizičnih faktora od kojih neki možda nikad neće biti otkriveni.

Uzroci invaliditeta su veoma različiti i brojni, a možemo ih podijeliti na:

- endogene i egzogene, odnosno
- nasljedne i stečene;

- organske i
- socijalno-kulturne“(Gadžo-Šašić 2020).

Uzroci nastanka poteškoća u razvoju djeteta se međusobno prožimaju, a u relevantnoj literaturi (Gadžo-Šašić, 2020) najčešće se dijele, kako je i navedeno na: endogene i egzogene, odnosno na nasljedne, organske i socio-kulturne.

Nasljedni uzroci su: kromosomske aberacije, urodene greške metabolizma, porodična opterećenja itd. Na ovu vrstu uzroka poteškoća kod djece se ne može učinkovito djelovati, jer je još uvijek nedovoljno poznata, te se mogu poduzeti samo radnje organizovane odgovarajuće prevencije.

Organski uzroci se smatraju najbrojnijim i dijele se prema vremenu nastanka. Mogu nastati prije rođenja, odnosno prenatalni, tokom porođaja, odnosno perinatalni i nakon porođaja koji se još nazivaju i postnatalni. Također, organski uzroci mogu nastati i u ranom djetinjstvu, školskom periodu ili u nekom drugom životnom razdoblju osobe.

„Socio-kulturni činitelji rijetko ili gotovo nikada, sami po sebi ne generiraju invaliditet, nego se uvijek javljaju sa nekim od prethodno navedenih ili drugim mogućim uzrocima“ (Zovko, 1999:73). Navedene grupe uzroka mogu se u svakom pojedinačnom slučaju javiti odvojeno ili u kombinaciji s ostalim uzrocima, te se u skladu s tim čini opravdanim navesti da je etiologija invaliditeta iznimno složena i još uvijek nedovoljno istražena.

Kako je već navedeno neki opći faktori nastanka poteškoća vezani su za nasljedne osobine i utjecaje, dok u odnosu na vremenske okvire razlikujemo prenatalne, perinatalne i faktore u ranom razvoju. U skladu s tim, u odnosu na nepovoljne uslove možemo izdvojiti one koji se nalaze u neposrednoj okolini u kojoj dijete odrasta, te moguće faktore koji za posljedicu mogu imati neke poteškoće i nastanak invaliditeta (bolesti organa i sistema, hronične bolesti, traume i sl.).

3. Klasifikacija djece s poteškoćama u razvoju

Populacija djece s teškoćama u razvoju, kao i osoba s invaliditetom veoma je heterogena. Obuhvata djecu s različitim psihičkim ili fizičkim oštećenjima što dovodi do različitih klasifikacija, odnosno razvrstavanja, a koja su potrebna kako zbog ostvarivanja određenih prava i ocjene radne sposobnosti tako i zbog mogućnosti adekvatnog i adaptivnog funkcionisanja i pomoći u lokalnoj zajednici.

Prema navodima u stručnoj literaturi (Lakićević, Knežić, 2018) „djeca s poteškoćama u razvoju klasificiraju se na: djecu s oštećenjem vida, djecu s oštećenjem sluha, djecu s tjelesnim oštećenjem, djecu s poremećajem u govoru, djecu ometenu u psihofizičkom razvoju, djecu s autizmom, djecu s oštećenom sviješću-epilepsijom i višestruko ometenu djecu.“

Prema Pravilniku o otkrivanju, ocjenjivanju sposobnosti, razvrstavanju i evidenciji djece i omladine ometene u tjelesnom ili duševnom razvoju SBK, djeca i omladina s poteškoćama u razvoju razvrstavaju se na (član 20): djecu s oštećenjem čula vida, djecu s oštećenjem čula sluha, s poremećajima u govoru i razvoju, s tjelesnim oštećenjem, s psihičkom zaostalošću (lakog, umjereneog, težeg i teškog stepena) i kombinovanim smetnjama.²

Djeca s oštećenjem čula vida smatraju se slijepa i slabovidna djeca. Slijepim se smatraju djeca koja na boljem oku sa korekcionim stakлом imaju oštrinu vida manju od 0,10 (10%), kao i lica sa centralnim vidom na boljem oku sa korekcionim stakлом do 0,25 (25%), ali kojima je vidno polje suženo na 20 stepeni ili manje.

Prema odredbama Pravilnika o otkrivanju, ocjenjivanju sposobnosti, razvrstavanju i evidenciji djece i omladine ometene u tjelesnom ili duševnom razvoju SBK (čl. 7) slijepa djeca³ razvrstavaju se na:

- a) Djecu koja su potpuno izgubila osjet svjetla (amauroza), ili imaju osjet svjetla bez projekcije ili imaju osjet svjetla sa projekcijom svjetla;
- b) Djecu koja na boljem oku sa korekcionim stakлом imaju ostatak vida manji od 0,05 (5%), ili koja na boljem oku sa korekcionim stakлом imaju ostatak vida manji od 0,10 (10%), ali imaju vidno polje suženo na 20% ili manje;
- c) Djecu koja na boljem oku sa korekcionim stakлом imaju ostatak vida manji od 0,10 (10%) i djecu sa centralnim vidom na bolje oku sa korekcionim stakлом do 0,25 (25%), ali imaju vidno polje suženo na 20 stepeni ili manje.

Slabovidnim se smatraju djeca koja na boljem oku sa korekcionim stakлом imaju oštrinu vida 0,4 (40%) i manje kao i lica koja na boljem oku sa korekcionim stakлом imaju oštrinu vida veću od 0,4 (40%), ali kod kojih se previđa izvjesno pogoršanje vida. Djeca s oštećenjem vida

² Službene novine SBK, broj 13/02, Pravilnik o otkrivanju, ocjenjivanju sposobnosti, razvrstavanju i evidenciji djece i omladine ometene u tjelesnom ili duševnom razvoju, član 20.

³ Službene novine SBK, broj 13/02, Pravilnik o otkrivanju, ocjenjivanju sposobnosti, razvrstavanju i evidenciji djece i omladine ometene u tjelesnom ili duševnom razvoju, član 7.

nisu u stanju da raspoznaaju svjetlo od mraka. Oslanjanju se na čulo dodira i pokrete. Njihova osnovna karakteristika je usporen i nesiguran hod.

Djeca s oštećenjem čula sluha smatraju se gluha i nagluha djeca. Gluhim se smatraju djeca koja imaju gubitak sluha od 81 decibela i više i koja i uz pomoć slušnih pomagala ne mogu cjelovito percipirati glasovni govor.

Prema stepenu razvijenosti glasovnog govora u kojem je gubitak sluha nastao, gluha djeca prema odredbama (čl.8) Pravilnika o otkrivanju, ocjenjivanju sposobnosti, razvrstavanju i evidenciji djece i omladine ometene u tjelesnom ili duševnom razvoju SBK⁴ razvrstavaju se na:

- a) djecu koja prije gubitka sluha nisu usvojila vještinu glasovnog razumijevanja;
- b) djecu koja su prije gubitka sluha usvojila vještinu govornog sporazumijevanja.

Prema stepenu oštećenja sluha i razvijenosti glasovnog sporazumijevanja u kojem je nastao gubitak sluha⁵ nagluha djeca se razvrstavaju na:

- a) Djecu sa laksim gubitkom sluha (linearne kontinuirane redukcije) sa 25 do 35 decibela na uhu sa boljim ostacima sluha koja su pod prirodno povoljnim uslovima slušanja spontano usvojila glasovni govor bez značajnijih odstupanja;
- b) Djeca sa umjerenim gubitkom sluha (linearne i selektivne redukcije) sa 36 do 60 decibela na uhu sa boljim ostacima sluha koja nisu spontana i pod povoljnim uslovima cjelovito savladala glasovni govor;
- c) Djeca sa umjerenim gubitkom sluha (linearne i selektivne redukcije) od 36 do 60 decibela na uhu sa boljim ostacima sluha koja su prije oštećenja sluha usvojila vještinu glasovnog sporazumijevanja;
- d) Djeca sa umjerenim gubitkom sluha (linearne i selektivne redukcije) od 61 do 80 decibela na uhu sa boljim ostacima sluha- kod kojih je spontani razvitak govora značajno otežan, zbog čega je potreban sistematski demutizacijski proces izgradnje glasovnog govora;
- e) Djeca sa težim gubitkom sluha sa 61 do 80 decibela koja su prije oštećenja sluha usvojila vještinu glasovnog sporazijevanja (čl. 8 Pravilnika o otkrivanju, ocjenjivanju

⁴ Službene novine SBK, broj 13/02, Pravilnik o otkrivanju, ocjenjivanju sposobnosti, razvrstavanju i evidenciji djece i omladine ometene u tjelesnom ili duševnom razvoju, član 8.

⁵ Službene novine SBK, broj 13/02, Pravilnik o otkrivanju, ocjenjivanju sposobnosti, razvrstavanju i evidenciji djece i omladine ometene u tjelesnom ili duševnom razvoju, član 8.

sposobnosti, razvrstavanju i evidenciji djece i omladine ometene u tjelesnom ili duševnom razvoju SBK).

Djeca s poremećajima u govoru i glasu, prema Pravilniku o otkrivanju, ocjenjivanju sposobnosti, razvrstavanju i evidenciji djece i omladine ometene u tjelesnom ili duševnom razvoju SBK (čl.9), smatraju se ona kod kojih je zbog ireparabilnih organskih i funkcionalnih promjena u centralnom i perifernom neuromuskularnom sistemu govorna komunikacija toliko otežana da se negativno odražava na psiho-fizički razvoj ili uopće ne postoji uslijed čega je neophodno provesti korekciono- rehabilitacioni postupak u cilju otklanjanja ovih nedostataka i obezbjeđenje uslova za normalan razvoj

Djeca s tjelesnim oštećenjem prema odredbama Pravilnika o otkrivanju, ocjenjivanju sposobnosti, razvrstavanju i evidenciji djece i omladine ometene u tjelesnom ili duševnom razvoju SBK (čl. 10) smatraju se djeca sa oštećenjima, deformacijama i funkcionalnim ili motoričnim smetnjama. Ova djeca uglavnom trebaju zaštitu i osposobljavanje za život i rad pod posebnim uslovima, a oštećenje nastaju uslijed oštećenja lokomotornog aparata, centralnog i perifernog nervnog sistema kao i oštećenja nastalih kao posljedica hroničnih bolesti i drugih bolesti.

Djeca sa psihičkom zaostalošću su djeca ometena u razvoju do te mjere da im je otežano uključivanje u društveni život uslijed zaustavljenog ili nedovršenog razvoja intelektualnog funkcionisanja, radi čega se ni uz pojačanu brigu okoline ne mogu obrazovati i vaspitati i osposobljavati za život i rad u redovnim uslovima.

Djeca sa intelektualnim teškoćama razvrstavaju se na lako, umjereno, teže i teško mentalno retardiranu djecu.

-Lako mentalno retardirana djeca su djeca koja se uz organizovanu i pojačanu brigu društvene zajednice mogu u posebno organizovanom sistemu zaštite obrazovati i vaspitati, osposobiti za rad i uspješnu socijalizaciju. Njihov IQ se kreće od 50 do 69.

-Umjereno mentalno retardirana djeca su djeca koja u posebnim institucijama mogu savladati osnovne elemente opismenjivanja, formirati radne navike, priučiti se jednostavnim radnim operacijama i socijalizirati se u tom stepenu da relativno samostalno mogu obavljati jednostavnije poslove u podijeljenom radnom procesu i na taj način se uz produženu pomoć okoline uključiti u tokove društvenog život. Ova djeca imaju IQ od 35 do 49.

-Teže mentalno retardirana djeca su ona koja u posebno organizovanom sistemu zaštite mogu da savladaju osnovne elemente namjernog i gestovnog komuniciranja sa okolinom, da steknu osnovne higijenske navike, navike samoposluživanja i formiranje određenih pokreta. IQ ove kategorije se kreće od 21 do 34.

-Djeca s teškim intelektualnim teškoćama, odnosno teško mentalno retardirana su ona kojima je potrebna trajna njega i pomoć i zaštita u posebnim institucijama. To su djeca s intelektualnim teškoćama čiji je IQ ispod 20.

Prema odredbama Zakona o socijalnoj zaštiti SBK ocjena djece s teškoćama u psihičkom ili fizičkom razvoju i utvrđivanje potrebe djeteta za njegovom i pomoći drugog lica, obavlja se u skladu sa Pravilnikom o otkrivanju, ocjenjivanju sposobnosti, razvrstavanju i evidenciji djece i omladine ometene u tjelesnom ili duševnom razvoju SBK i propisima iz oblasti penzijsko-invalidskog osiguranja. Na osnovu odredbi pomenutog Pravilnika vrši se kategorizacija. Praksa zahtjeva revidiranje članova Zakona koji se odnose na Pravilnik, a koje podrazumijeva donošenje novog Pravilnika, jer isti nije uskađen s Pravilnikom obrazovnog sistema. Terminologija u Pravilniku o kategorizaciji je prevaziđena, a kao nedostatak može se navesti i činjenica da djeca s autizmom nisu prepoznata kao zasebna kategorija djece s teškoćama u razvoju.

Kao problem javlja se i:

-duži period čekanja na pregled zbog nedovoljnog broja zahtjeva;

-problem stvaranja uslova za rad komisije, osiguranje prostora,

-problema u radu sa roditeljima, jer oni nisu upućeni i upoznati od strane škole o potrebi kategorizacije djece (Analiza stanja socijalne zaštite u SBK, Unicef, 2020). Imajući u vidu sve navedeno, možemo zaključiti da je neophodno formirati komisiju za kategorizaciju kao stalno tijelo sa stalnim sjedištem na području SBK.

4. Međunarodni dokumenti koji regulišu prava djece s poteškoćama u razvoju

Za položaj djece s teškoćama u razvoju poseban značaj imaju određeni međunarodni dokumenti pouput UN Konvencije o pravima djeteta i UN Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. Stoga u nastavku će ukratko biti analizirani navedeni dokumenti.

4.1. UN Konvencija o pravima djeteta

Konvencija o pravima djeteta je usvojena na Generalnoj skupštini Ujedinjenih naroda 20. novembra, 1989. godine, a sadrži univerzalne standarde koje države potpisnice (tj. one koje su je potpisale i ratificirale) moraju garantovati svakom djetetu.

Konvencija sadrži 54 članka. U preambuli se objašnjavaju razlozi donošenja ovog dokumenta, dok se od člana 1. do člana 41. definišu osnovni pojmovi i obaveze koje zemlje potpisnice preuzimanju njenom ratifikacijom. Članovi od 42. do 45. navode procedure za praćenje Konvencije, dok članovi od 45. do 54. formalno definišu odredbe u vezi sa stupanjem Konvencije na snagu.

Za djecu s poteškoćama u razvoju posebno je bitan sadržaj člana 23. u kojem se navodi da „države- potpisnice priznaju da dijete s poteškoćama u duševnom ili tjelesnom razvoju treba voditi ispunjen i pristojan život koji osigurava dostojanstvo, jača djetetovo oslanjanje na vlastite snage i olakšava njegovo aktivno sudjelovanje u zajednici.“ Također, u članu 23. se navodi da „ države- potpisnice priznaju djetetu s teškoćama u razvoju pravo na posebnu brigu, te će u zavisnosti od raspoloživih sredstava, poticati i pomagati svako takvo dijete i one koji su odgovorni za brigu o njemu, te pružiti im pomoći koju zatraže i koja je adekvatna stanju djeteta i uvjetima u kojima žive njegovi roditelji ili druge osobe koje se brinu za njega.“⁶

4.2. UN Konvencija o pravima osoba s invaliditetom

UN Konvenija o pravima osoba s invaliditetom, koja je usvojena 2006. godine, preciznije nego bilo koji drugi međunarodni dokumnet normira osnovna prava svih kategorija osoba s invaliditetom uključujući i djecu s teškoćama u razvoju.

Dakle osnovna svrha i cilj Konvencije o pravima osoba s invaliditetom je unapređenje, zaštita i osiguranje ravnopravnog uživanja svih ljudskih prava i osnovnih sloboda osoba s invaliditetom i unapređenje poštovanja njihovog urođenog dostojanstva.

Prema odredbama ove Konvencije (preamble, tč.e) invalidnost je razvojni proces, te nastaje kao rezultat djelovanja osoba s invaliditetom i prepreka koje proizilaze iz stajališta njihove okoline, te iz prepreka koje postoje u okolini, a koje sprječavaju njihovo potpuno i djelotvorno

⁶ Konvencija o pravima djeteta, član 23., stav 2.

sudjelovanje u društvu ravnopravno s drugim članovima tog društva. Također se u preambuli (tč. r) ističe da djece s invaliditetom trebaju uživati sva ljudska prava i temeljne slovode ravnopravno s drugom djecom, te se u tom kontekstu navode obaveze koje su u tom smislu preuzele države potpisnice Konvencije o pravima djeteta. S tim u vezi i u članu 7 UN Konvencije o pravima osoba s invaliditetom se ističe važna uloga država potpisnica u smislu preuzimanja obaveze da se osigura djeci s invaliditetom pravo na slobodno izražavanje stavova o svim pitanjima koja ih se tiču.

Konvencijom se priznaje i jednakopravno pravo svim osobama s invaliditetom na život u zajednici, s pravom izbora jednakim kao i za druge osobe, te su dužne poduzeti učinkovite i odgovarajuće mјere kako bi olakšale osobama s invaliditetom puno uživanje ovog prava i punog uključenja i sudjelovanja u zajednici (čl. 19). Uz navedeno dužne su osigurati i sljedeće:

- a) Mogućnost da osoba s invaliditetom odabere svoje mjesto boravka, gdje i s kim će živjeti, na ravnopravnoj osnovi s drugima,
- b) Pristup širokom rasponu usluga koje različite službe potpore pružaju osobama s invaliditetom u njihovom domu ili ustanovama za smještaj, uključujući ličnu asistenciju potrebnu za potporu življenja i uključenje u zajednicu, kao i sprečavanje izolacije ili segregacije iz zajednice
- c) Ravnopravan pristup osobama s invaliditetom uslugama, objektima i prostorima namijenjenim općoj populaciji, te njihove primjerenošti potrebama osobama s invaliditetom.

Shodno odredbama navedene Konvencije države potpisnice se obavezuju da će poduzeti sve odgovarajuće mјere kako bi osigurale ostvarenje ravnopravnog prava osoba s invaliditetom na slobodu izražavanja i mišljenja, uključujući i slobodu traženja, davanja i prenošenja informacija i ideja, kao i prava na sve druge dostupne načine komuniciranja, prema vlastitom izboru.⁷ Pojedinim odredbama (čl. 23) Konvencije države se obavezuju da će poduzeti odgovarajuće mјere otklanjanja diskriminacije prema osoba s invaliditetom u svim pitanjima vezanim za brak, porodicu, roditeljstvo i lične odnose (čl. 23), te se obavezuju na priznavanje prava na obrazovanje (čl. 24) što je posebno važno za djecu s teškoćama u razvoju. U cilju ostvarenja ovog prava, države potpisnice će osigurati:

⁷ Ujedinjene nacije (2006.) UN Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, član 21.

- a) Da osobe s invaliditetom ne budu isključene iz općeg obrazovnog sistema na osnovu svog invaliditeta, te da djeca s teškoćama u razvoju ne budu isključena iz besplatnog i obaveznog osnovnog ili iz srednjeg obrazovanja na osnovu teškoća u razvoju,
- b) Da mogu imati pristup kvalitetnom osnovnom i srednjem obrazovanju, na ravnopranoj osnovi s drugima, u zajednicama u kojima žive,
- c) Razumnu prilagodbu individualnim potrebama
- d) Da osobe s invaliditetom dobiju potrebnu pomoć, unutar obrazovnog sistema, kako bi se olakšalo njihovo djelotvorno obrazovanje
- e) Pružanje učinkovitih individualnih mjeru u okruženjima koja najviše doprinose akademskom i socijalnom razvoju, u skladu s ciljem potpunog uključivanja.

Također, države potpisnice Konvencije (prema čl. 25 i 26) priznaju pravo osobama s invaliditetom na uživanje najviših ostvarivih standarda tjelesnog i mentalnog zdravlja bez diskriminacije na osnovi invaliditeta⁸, kao i pomoć kako bi omogućile osobama s invaliditetom sticanje i održavanje najveće moguće neovisnosti i najpotpuniju moguću tjelesnu, mentalnu, društvenu i profesionalnu sposobnost, te punu uključenost i sudjelovanje u svim područjima života.

Od važnosti za djecu i osobe s invaliditetom su i sljedeći međunarodni i evropski dokumenti:

- Univerzalna deklaracija o pravima čovjeka, usvojena i proglašena 10. decembra 1948.godine. Deklaracija nema nikakvu pravnu snagu s obzirom da je donešena kao rezolucija, a ne kao ugovor. Međutim, predstavlja prvi sveobuhvatni instrument zaštite ljudskih prava.
- Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom (1993) predstavljaju dokument u kojem se, može se reći, uvode novi pristupi u oblasti invalidnosti, zasnovani na socijalnom modelu i ljudskim pravima, a rješenja koja predstavlja predočena su u UN Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom.
- Evropska deklaracija o zdravlju djece i mladih s intelektualnim teškoćama i njihovih porodica- potpisana 26.novembra 2010.godine od strane predstavnika Svjetske zdravstvene organizacije, UNICEF-a i Ministarstva zdravstva Rumunije s ciljem da se ukaže na jednakost prava djece i mladih osoba s intelektualnim poteškoćama u odnosu na ostale.

⁸ Ujedinjene nacije (2006.) UN Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, član 25. i 26.

4.3.Zakonski okvir BiH za ostvarivanje prava djece s poteškoćama u razvoju

Svojim Ustavom država Bosna i Hercegovina garantuje ostvarivanje na najvišem nivou međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda. „Prava i slobode predviđeni u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i u njenim protokolima se direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini.“⁹ Ti akti imaju prioritet nad svim ostalim zakonima. Ustavom BiH država je za sebe rezervisala nadležnost u devet oblasti, prepuštajući entitetima nadležnost u ostalim oblastima među kojima je i socijalna zaštita koja je od posebne važnosti za djecu s teškoćama i odrasle osobe s invaliditetom.

Socijalna zaštita je jedno od osnovnih prava jednog društva. U BiH ta oblast je uređena na entitetskom nivou, a zatim na kantonalmu. Tako su u Federaciji BiH kantoni zaduženi za uređenje kantonalnih propisa o socijalnoj zaštiti.

„Srednjobosanski kanton je jedan od deset kantona Federacije Bosne i Hercegovine i sastoji se od dvanaest općina. Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, u 2017.godini na području SBK živi ukupno 251.434 stanovnika, što čini 11,39% stanovnika FBiH. U poređenju s drugim kantonima u Federaciji, SBK se po površini nalazi na petom mjestu.“¹⁰

Sistem socijalne zaštite je uređen Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom, koji je usvojila Skupština Srednjobosanskog kantona i objavljen je u „Službenim novinama SBK/KSB“, broj 9/02, a prečišćeni tekst Zakona je donijet 01.09.2005.godine. Kasnije su uslijedile izmjene Zakona 03.03.2006.godine objavljene u Službenim novinama SBK/KSB broj 2/2006 od 06.03.2006.godine i 28.03.2006.godine, objavljene u Sl.novinama SBK/KSB broj 3/2018 od 17.04.2018.godine.

Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom SBK/KSB je zakonska regulativa iz oblasti socijalne zaštite koja pruža spektar prava i korisnika kojima se kroz procedure osigurava primjena prava. Ovim Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica sa djecom na području Srednjobosanskog kantona bliže se uređuju:

-osnove socijalne zaštite građana i njihovih porodica, oblici i osnovna prava iz socijalne zaštite, korisnici prava, osnivanje ustanova socijalne zaštite i udruženja osoba s invaliditetom,

⁹ Ustav BiH, član II 2.Međunarodni standardi

¹⁰ [Godišnji izvještaj o razvoju sa pregledom provedbe strategije razvoja Srednjobosanskog kantona-\[https://sbk-ksb.gov.ba/images/Ured_za_EU/Godi%C5%A1nji_izvje%C5%A1taj_o_rазвоju_s_pregledom_provedbe_Strategije_Srednjobosanskog_kantona_2018._godina.pdf\]\(https://sbk-ksb.gov.ba/images/Ured_za_EU/Godi%C5%A1nji_izvje%C5%A1taj_o_rазвоju_s_pregledom_provedbe_Strategije_Srednjobosanskog_kantona_2018._godina.pdf\)](https://sbk-ksb.gov.ba/images/Ured_za_EU/Godi%C5%A1nji_izvje%C5%A1taj_o_rазвоju_s_pregledom_provedbe_Strategije_Srednjobosanskog_kantona_2018._godina.pdf) (23.11.2021.)

- osnovna prava civilnih žrtava i njihovih porodica,
- osnove zaštite porodica s djecom,
- finansiranje i druga pitanja značajna za ostvarivanje osnovnih prava socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom.

Socijalna zaštita se provodi u svih dvanaest lokalnih zajednica i to kroz osam Centara za socijalni rad i četiri službe socijalne zaštite (naziv službe zavisi od organizacije u samoj lokalnoj samoupravi).

Prema odredbama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom SBK (čl.16) licem ometenim u psihičkom i fizičkom razvoju i licem s invaliditetom prema odredbama istog Zakona (čl.16) smatraju se djeca i odrasla lica koja se klasificuju na: lijepa i slabovidna lica, gluha i nagluha lica, lica s poremećajima u govoru i glasu, s tjelesnim oštećenjima i trajnim smetnjama u fizičkom razvoju, sa smetnjama u psihičkom razvoju (lakog, umjerenog, težeg i teškog stepena), kao i s kombinovanim smetnjama (djeca i odrasla lica višestruko ometeni u razvoju).¹¹

Djeca i odrasle osobe s invaliditetom/razvojnim teškoćama imaju prava na ličnu invalidninu, dodatak za njegu i pomoć druge osobe, smještaj u ustanovu socijalne zaštite, ortopedski dodatak, pomoć u troškovima liječenja i nabavci pomagala, osposobljavanje za rad i prvenstvo pri zapošljavanju.

Analizom Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom u SBK dolazimo do zaključka da je sistem socijalne zaštite kompleksan i decentralizovan što predstavlja smetnju za provođenje socijalne zaštite. Uprkos brojnim izmjenama Zakona i obimne podzakonske regulative u ostvarivanju socijalne zaštite na području ovog kantona se, pored nedostataka koji su uzrokovani ustavnim i zakonskim rješenjima s višeg nivoa države, uočava propust nedovoljnog normativno-stručnog djelovanja u segmentu neposrednog pružanja usluga socijalnog i drugog stručnog rada.

¹¹ Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom SBK/KSB (Sl.novine SBK/KSB br.10/2005.god.) dostupan na linku

<http://www.csstravnik.ba/zakon-o-socijalnoj-zastiti-zastiti-civilnih-zrtava-rata-i-zastiti-porodice-s-djecom-sbk-ksb/>

5. Djeca s poteškoćama u razvoju u lokalnoj zajednici

Kada se govori o položaju djece s teškoćama u razvoju u zajednici onda se gotovo sa sigurnošću može reći da porodici pripada nezamjenjivo mjesto u procesu uključivanja te djece u život zajednice. Navedeno proizlazi iz činjenica da su najčešće roditelji osobe koje se staraju za djecu, a samim tim to su članovi uže zajednice sa kojima djeca provode najviše vremena i koji zajedno sa djecom prolaze kroz sve faze rasta i razvoja, ali i prepreka pri ostvarivanju određenih prava i zaštite u lokalnoj zajednici. Dakle, prva socijalizacija djece odvija se u porodici. Dijete u porodici pravi prve korake, izgovara prve riječi, upija prve utiske o vanjskome svijetu, prima prve savjete. Također, prve socijalne vještine djeca usvajaju u porodici. U porodici uče o toleranciji, poštivanju drugih, razgovoru, povjerenju, rješavanju problema. Roditelji u odgoju djeteta imaju udio oko 70%, a preostalih 30% zauzima obrazovanje, socijalna i zdravstvena zaštita te šira socijalna sredina (Imširagić, 2009).

Iz navedenog možemo zaključiti koliko bitnu ulogu imaju roditelji, odnosno porodica na sveukupni razvoj djeteta, a posebno djeteta s poteškoćama u razvoju. Porodica je ta koja postavlja temelje u razvoju ličnosti djeteta. Na tim temeljima se gradi daljnja socijalizacija djeteta. Odnos između roditelja i djeteta predstavlja jedan od ključnih faktora socijalizacije, pa je važno odrediti na koji način su određena roditeljska ponašanja povezana s različitim razvojnim rezultatima kod djece, na primjer koji je tip roditeljstva povezan s pozitivnim rezultatima kao što su samopouzdanje djeteta, emocionalna ili socijalna kompetencija. I djeca s poteškoćama u razvoju mogu razviti samopoštovanje, ali je za njih još važnije, nego za ostalu djecu, da postignu uspjeh, dobiju priznanje u užoj i široj sredini/lokalnoj zajednici u kojoj žive, te da ih prihvate kako ostali članovi porodica tako i okolina u kojoj žive. Prihvatanje od strane porodice i okoline, odnosno lokalne zajednice, potiče razvoj socijalnih vještina jer djeca oponašaju model ponašanja ljudi iz svoje okoline pa će i oni postupati na isti način prema drugim ljudima. Samopoštovanje ima veliki utjecaj na socijalizaciju i razvoj djece općenito, a posebno djece s poteškoćama u razvoju. Od nivoa razvijenosti njihovog samopoštovanja i samopouzdanja zavisi koliko će djeca uspostavljati interakciju i komunikaciju na kojoj se temelji razvoj socijalnih vještina, a time i uključenost u društvene tokove.

„Roditelji najčešće reaguju na dijagnozu poricanjem i postavljajući nerealna očekivanja vezana uz djetetove mogućnosti i sposonosti“ (Cvitković; Wagner, 2009.). Zapravo, navedeno očekivanje roditelja može dovesti do manjka samopouzdanja kod djece, jer nerjetko djeca ne mogu postići ono što se očekuje od njih i tada stvaraju negativnu sliku o sebi. Nedostatak samopouzdanja ih dovodi do osjećaja usamljenosti što im onemogućava razvijanje

emocionalnih i socijalnih kompetencija, ali i dovodi do isključivanja iz svih aktivnosti u lokalnoj zajednici. Pored osnovnih znanja i vještina djece na koje porodica ima direktan i nezamjenjiv uticaj i značaj za razvoj, veoma bitnu komponentu u životu djece, posebno djece s poteškoćama u razvoju ima i slobodno vrijeme, odnosno organizacija slobodnog vremena. Roditelji koji brinu da njihovo dijete ima kvalitetno organizovano slobodno vrijeme i uključuju ga u razna udruženja, kao što je na primjer radno-okupaciona radionica, to dijete će imati pozitivniju sliku o sebi, više samopoštovanja, bit će komunikativnije i otvorenije, a na taj način će se lakše uključivati u ostale društvene tokove i bit će prihvaćenije u lokalnoj zajednici.

Pored podrške porodice za adekvatno uključivanje u društvene tokove značajnu ulogu u životu djeteta s poteškoćama u razvoju ima prije svega lokalna zajednica.

„Lokalna zajednica je pojam koji uključuje određenu teritorijalnu cjelinu, u kojoj građani, posredstvom vlastitih i zajedničkih resursa, zadovoljavaju najveći dio svojih životnih potreba i rješavaju svoje životne probleme.“¹² To uključuje i odgovarajuće institucije i mrežu institucija koje, u koordinaciji sa stanovništvom, čine manje ili više čvrstu i trajnu vezu međusobnih odnosa.

Neki autori (Milosavljević, Brkić, 2005:19) ističu da „lokalna zajednica predstavlja prvu i najnižu razinu u hijerarhiji zajednica. Supstancialni elementi lokalne zajednice su teritorij, stanovništvo, svijest ljudi o njihovom zajedničkom pripadanju određenom teritoriju“. Ona se može odnositi na različite lokalitete poput društvenih jedinica komšiluka, naselja, sela, grada, općine i odlikuje je osećaj pripadnosti koju njeni stanovnici razvijaju. Što je zajednica veća jedinica to je više odlikuje heterogenost i može sadržavati različite zajednice unutar jedne šire cjeline. Zajednicu čine pojedinci koji dijele zajedničke potrebe, resurse, ali i kolektivnu odgovornost da se brinu o svojoj zajednici i ostvaruju zajedničke ciljeve. Prvenstveno je usmjerena na veze među ljudima i šira je organizovana društvena cjelina koja se može odnositi i na lude koji nisu fizički prisutni, ali sa kojima se ostvaruju interakcije poput rodbine, prijatelja i slično. Članovi zajednice mogu biti i fizički mobilni zbog migracija, sezonskog posla i drugih razloga. Granice lokalne zajednice nisu toliko jasno definisane, a posebno u digitalnom dobu i olakšanim mogućnostima za komunikaciju i interakciju.

Zajednica se odnosi na društvene interakcije i organizovanje izvan profesionalnih i formalno organizovanih struktura poput institucija, ali isto tako ljudi koji predstavljaju institucije, udruženja, biznis i medije su podjednako članovi zajednice i dijele zajedničke interes. Jedna

¹² https://sr.wikipedia.org/sr-el/Локална_задница

lokalna zajednica obično ima i resurse koji su javna dobra poput životne sredine i vode, zraka, šuma i drugih prirodnih resursa kao i javnih prostora, kulturnog nasleđa, infrastrukture i drugih.

Jedna od najbitnijih institucija u lokalnoj zajednici, ali svakako i u životu djece s poteškoćama u razvoju, je Centar za socijalni rad ili služba socijalne zaštite, preko koje ostvaruju svoja osnovna prava. Pojmovno određenje socijalnog rada u lokalnoj zajednici je pitanje na koje teorija i praksa, nude odgovore, kako kroz historiju tako i danas.

Socijalni rad razvijen je u okviru različitih ideja i koncepcija socijalnog razvoja. Pod pojmom socijalnog razvoja zajednice, obično se podrazumijeva jedan od aspekata šireg razvoja lokaliteta, područja ili zemlje. Povezan je sa ekonomskim i industrijskim razvojem. Društveni razvoj obično se vezuje za područja koja zaostaju u odnosu na druge segmente u lokalnoj zajednici. Razvoj socijalnog rada u zajednici poprilično zaostaje za razvojem u drugim evropskim zemljama. Prema mišljenju prof. Dervišbegović: „Socijalni rad u zajednici se shvata kao integraciona metoda socijalnog rada, putem kojeg se podstiče zajednički proces integracije. Riječ je o integraciji koja omogućava zajednici da bude sposobljena, kako spolja tako i unutra, da se kao zajednica odnosa i planiranja održi i sarađuje u cilju prevazilaženja i savladavanja općih problema međuljudskog tipa“ (Dervišbegović, 2003:46).

Nije upitno da socijalni rad omogućava široko polje djelovanja i nove uloge. To dokazuje i tvrdnja: “da je socijalni rad humanitarna, znanstveno utemeljena i metodički vođena djelatnost putem koje se preuzimaju mjere i akcije na planu sprečavanja nastajanja socijalne potrebe, kao i pružanje pomoći članovima društva na nivou zajednice, grupe i pojedinačno kada im je pomoć potrebna, čime ih stimulišemo i sposobljavamo da nastale probleme sami rješavaju“ (Dervišbegović, 2008:81).

Neki drugi autori (Šerić, 2018:121) ističu da se „socijalni rad u lokalnim zajednicama ostvaruje uglavnom fragmentirano, nesistematično, organizovano po potrebi, bez kontinuiteta u određenim aktivnostima, bez imenovanja da se radi o socijalnom radu u lokalnoj zajednici i često mimo svojih glavnih aktera-socijalnih radnika“.

5.1.Djeca s teškoćama u razvoju u Srednjobosanskom kantonu: obrazovanje, edukacija i briga u lokalnim zajednicama

Za svako dijete s teškoćama u razvoju od posebne važnosti je obrazovanje, a za to najveću odgovornost imaju akteri u lokalnim zajednicama koji trebaju da kroz usvajanje ključnih propisa uslađenih sa međunarodnim i nacionalnim standardima i propisima stvore prepostavke za punu uključenost u tu oblast. U okviru Vlade SBK/KSB djeluje nadležno Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta kojem i pripada najveća odgovornost za kreiranje politika obrazovanja djece s teškoćama u razvoju djeluje u skladu sa: Zakonom o osnovnoj školi SBK/KSB (Sl.novine SBK/KSB, br. 11/01, 11/04) i Zakonima o srednjoj školi SBK/KSB (Sl.novine SBK/KSB, 11/01, 11/04), te drugim relevantnim pravilnicima. Također važan dokument za ovu oblast je Pravilnik o odgoju i obrazovanju djece s poteškoćama u razvoju i s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnoj i srednjoj školi SBK (Sl.novine SBK/KSB, br.13/06 godine). Pravilnikom se uređuju oblici integracije učenika s teškoćama u razvoju u učenju i uključivanju u redovni nastavni proces, te s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnoj i srednjoj školi, zatim uvjeti i način osnivanja odgojno- obrazovnih grupa i razrednih odjela, te kategorije i postupak identifikacije teškoća u razvoju, kao i planiranje i način rada, te profil, edukacija i profesionalni razvoj stručnog osoblja za rad s tim učenicima.

Prema odredbama Pravilnika o odgoju i obrazovanju djece s poteškoćama u razvoju i s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnoj i srednjoj školi SBK (čl.2) školovanje učenika s lakšim teškoćama u razvoju provodi se u osnovnoj i srednjoj školi, prema organizacijskim oblicima koji osiguravaju njihovu potpunu ili djelomičnu integraciju (inkluziju). Dalje prema odredbama (čl. 5) istog Pravnog pravilnika inkluzija u redovni odjel obavlja se na temelju preporuke školskog stručnog tima, koji čine: učitelj/ nastavnik, pedagog, psiholog, nastavnik tjelesnog odgoja, školski pedijatar i djetetovi roditelji, a poštujući liječnički nalaz- rješenje o vrsti i stepenu teškoće u razvoju učenika (čl. 5).

Nakon prikupljanja svih potrebnih podataka školski stručni tim pravi individualni prilagođeni program za svakog učenika s poteškoćama u razvoju, prema njegovim mogućnostima i potrebama. Shodno odredbama nadležnog Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona (Sl. novine SBK/KSB br.13/06) u slučajevima kada se za djecu s poteškoćama u razvoju ne može ustrojiti odgojno-obrazovni rad, taj rad može se, djelomično

ili u cjelini, obavljati u ustanovama koje mogu zadovoljiti odgojno-obrazove i razvojne potrebe djece (čl.12).

Prema odredbama Zakona o srednjoj školi (Sl. novine SBK", br. 11/2001, 11/2004, 17/2004 i 15/2012), (čl.53.) obrazovanje učenika s poteškoćama u razvoju u srednjoj školi omogućava radno osposobljavanje, što će im osigurati sticanje specifičnih praktičnih vještina i znanja koja će im omogućiti jednakе prilike za zaposlenje i ostale uvjete koje ravnopravno uživaju osobe normalnog psihofizičkog stanja, kao i adekvatni status u široj društvenoj zajednici. Potpuna odgojno-obrazovna integracija ostvaruje se uključivanjem učenika s lakšim teškoćama u razvoju u razredni odjel u kojem učenik savladava redovne ili prilagođene nastavne programe.

Ukoliko škola nema uslove za rad sa učenicima koji imaju ozbiljnije smetnje i teškoće u razvoju (laku mentalnu retardaciju) oni se mogu djelimično ili u cjelini školovati u posebnim odgojno-obrazovnim ustanovama. Također i učenici s većim teškoćama u razvoju koji ne mogu pogodati redovno školovanje, upućuju se u posebne odgojno- obrazovne ustanove.

Prema odredbama Pravilnika o otkrivanju, ocjenjivanju sposobnosti, razvrstavanju i evidenciji djece i omladine ometene u tjelesnom ili duševnom razvoju SBK u razrednom odjelu ili skupini učenika s većim teškoćama u razvoju, ovisno o vrsti i stepenu teškoće, može biti od pet do osam učenika. U njima se rješavaju odgojno-obrazovne, zdravstvene, rehabilitacijske, socijalne i druge potrebe učenika (čl. 14). Za učenike s većim kombinovanim teškoćama u razvoju, školovanje u posebnim odgojno-obrazovnim ustanovama može trajati do 21.godine života.

U lokalnim zajednicama Srednjobosanskog kantona ne postoji specijalne škole za obrazovanje djece s poteškoćama u razvoju, nego samo postoji razredi pri redovnim školama. Ti razredi funkcionišu po prilagođenom planu i programu namjenjenom za djecu s poteškoćama u razvoju. Ono što se nudi ovim članovima zajednice su usluge smještaja u četiri ustanove za smještaj osoba s intelektualnim teškoćama i to u: dva Zavoda za smještaj mentalno invalidnih lica, „Drin“ i „Bakovići“ u Fojnici, jedan edukacijsko-rehabilitacijski centar, „Duga“ u Novom Travniku i jedna ustanova za smještaj osoba s intelektualnim teškoćama (Sumero-život u lokalnoj zajednici) (Analiza stanja socijalne zaštite u Srednjobosanskom kantonu s posebnim osvrtom na uticaj pandemije Korona virusa na sistem socijalne zaštite, Ministarstvo zdravstva i socijalne politike SBK/KSB, UNICEF i Vlada Švedske, 2020: 84-89).

Edukacijsko rehabilitacijski Centar za djecu i mlade s poteškoćama u razvoju „Duga“ Novi Travnik, koji djeluje kao javna ustanova, jedini je centar ovakvog tipa na području ovog kantona, te se usluge pružaju i djeci i mladima iz ostalih općina, pa se može reći da je

kantonalnog karaktera. Centar djeluje u skladu sa relevantnom zakonskom regulativom i pedagoškim standardima. U centru se pružaju usluge dnevnog zbrinjavanja djece i mlađih s poteškoćama u razvoju, kao i stacionarne usluge. Usluge za djecu podrazumijevaju: podršku i tretman relevantnih stručnjaka (logoped, defektolog, socijalni radnik i dr.) i radno-okupacionu terapiju djece. Ima prilagođene pristupe za djecu s teškoćam u razvoju i osobe s invaliditetom. Centar „Duga“ pored usluga smještaja, odgoja i rehabilitacije za djecu s poteškoćama u razvoju, posredstvom svojih stručnih timova obavlja i dijagnostiku i opservaciju. „Duga“ ne raspolaže elektronskom bazom podataka o korisnicima, nego se evidencija vodi u vidu kartoteke. Podaci o djeci s teškoćama u razvoju prikupljaju se putem Centara za socijalni rad, škola, zdravstvenih službi, roditelja itd. Podaci se koriste u svrhu planiranja sredstava za finansiranje Centra, razvojnu politiku i unapređenje položaja djece.

Zavodi za zbrinjavanje mentalno invalidnih lica na području Srednjobosanskog kantona smješteni su u Fojnici i nose nazive „Drin“ i „Bakovići“. Oni su od posebnog društvenog interesa u oblasti socijalne zaštite. „ Djelatnost Zavoda je socijalno i zdravstveno zbrinjavanje, ospozobljavanje za samostalan život i rad prema preostalim sposobnostima i sklonostima i provođenje radne aktivnosti odraslih osoba sa invaliditetom, sa smetnjama u duševnom razvoju umjerenog, težeg i teškog stepena, osoba s kombinovanim smetnjama, kao i osoba kod kojih je završeno liječenje u zdravstvenim ustanovama“ (Zakon o preuzimanju prava i obveza osnivača nad ustanovama socijalne zaštite u FBiH, „Sl.novine FBiH“ br.31/08). Tokom postojanja, zavodi su se razvijali, te su uspjeli postati ugledna socijalno – zdravstvena ustanova, koja se stručno odaziva na potrebe svojih korisnika i štiti njihove interese, pomažući im da se što bolje integrišu u svoje društveno okruženje. Kapaciteti zavoda su oko 270 mesta u klasičnom obliku smještaja i trenutna popunjenoš je 95%.

Pored edukacijsko-rehabilitacijskog centra „Duga“ i Zavoda za smještaj mentalno invalidnih lica, „Drin“ i „Bakovići“ na području Srednjobosanskog kantona nudi se i mogućnost života u zajednici preko NVO Sumero. Ustanova Sumero aktivno radi na promociji ljudskih prava, zastupanju i samozastupanju osoba s intelektualnim teškoćama, s ciljem njihovog socijalnog uključivanja kroz razvoj kvalitetnih servisa podrške u lokalnoj zajednici. Njihov osnovni cilj djelovanja je stvaranje uslova u društvu kako bi osobe s intelektualnim teškoćama i njihove porodice jednako mogle učestvovati u svim aspektima života, imati izbor, mogućnosti i poštovanje. Obim rada Sumera obuhvata između ostalog rad na podizanju kvaliteta života osoba sa intelektualnim teškoćama i drugim oblicima invaliditeta, promociju i rad na ostvarivanju prava zagarantovanih UN Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom, povećanje svijesti za

ukidanjem svih oblika diskriminacije prema osobama s invaliditetom i podsticanje donošenja antidiskriminacionih mjera i akcija u lokalnim zajednicama. Također, aktivno rade na podizanju svijesti društva o osobama s intelektualnim teškoćama, unapređenju i poštivanju njihovih prava i dostojanstva, borbi protiv stereotipa, predrasuda i štetnih postupaka. Centralno sjedište Ustanove Sumero nalazi se u Sarajevu, ali na području Srednjobosanskog kantona, u općinama Jajce, Travnik i Bugojno već dugi niz godina postoje podružnice i stambene jedinice u kojima su smješteni korisnici i kojima se pruža usluga „Stanovanja u zajednici u podršku“.

Značajnu ulogu u procesu usvajanja socijalnih i kulturnih normi ponašanja zauzima društvo u kojem djeca žive. Iako se primarna socijalizacija odvija unutar porodice, na njenim temeljima se odvija daljnja socijalizacija, kao što je ona koju djeca izgrađuju s vršnjacima, ali i socijalizacija i aktivnosti djece unutar određene lokalne zajednice. Iz navedenog se može zaključiti važnost lokalne zajednice u procesu razvoja, sticanja znanja i aktivnosti djece s poteškoćama u razvoju. Osim stručnih radnika škola, zdravstvenih i socijalnih ustanova zaštite, lokalna zajednica nosi veliku odgovornost u oblikovanju ličnosti djeteta, te njihovom stjecanju socijalnih vještina. Lokalna zajednica koja kreira pozitivno okruženje, promiče toleranciju, razumijevanje, partnerstvo, saradnju, kooperativnost, kompromis, jednakost, uvažavanje itd. socijalno je prihvatljiva za život djece s poteškoćama u razvoju. Shodno tome, djeca razvijaju socijalne vještine jer slijede i usvajaju primjere iz okoline.

Kada se govori o okolini važno je ukazati da je lokalna zajednica jedno specifično socijalno okruženje u kojem djeca uče i usvajaju kako oblike i načine ponašanja, tako i odnosa jednih prema drugima. Cilj lokalnih zajednica treba da bude da osiguraju djeci unutar svojih sistema razvoj brige o sebi, spoznaje, motorike, komunikacije, emocionalno-socijalnog ponašanja, te igre i da se postigne što veći stepen samostalnosti koji će doprinijeti boljoj integraciji djeteta u svakodnevni život. Stoga ne iznenađuje što se u stručnoj literaturi (Valjan-Vukić, 2009) ističe da „ugodno socijalno okruženje podrazumijeva partnerski odnos između aktera lokalne zajednice, djece i roditelja te socijalnu kompetentnost pružaoca usluga koja se ogleda u razumijevanju socijalnih odnosa“. Također isti autor ističe da kompetentan pružaoc usluga treba imati sposobnost zasnivanja interakcije u čijim je temeljima komunikacija, a iz čega proizlazi da kompetentan pružaoc usluga treba promovirati toleranciju, saradnju i kompromis“. Shodno navedenom možemo zaključiti da lokalna zajednica svakodnevno mora raditi na usavršavanju postojećih i usvajanju učinkovitijih metoda koje doprinose razvoju i zaštiti djece s poteškoćama u razvoju.

6. Diskriminacija djece s poteškoćama u razvoju s posebnim osvrtom na situaciju u Srednjobosanskom kantonu

Diskriminacija djece s teškoćama u razvoju, ali i odraslih osoba s invaliditetom u najširem smislu podrazumjeva bilo kakvo razlikovanje, isključivanje ili ograničavanje osoba po osnovu fizičkih, intelektualnih ili čulnih oštećenja koje ima svrhu ili učinak sprečavanja ili poništavanja priznavanja, uživanja ili upotrebe svih ljudskih prava i osnovnih sloboda na političkom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, društvenom i svakom drugom području, što uključuje i uskraćivanje razumne prilagodbe (Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2016.-2021).

Prateći navedeno može se konstatovati da je jedna od glavnih prepreka koja utiče na sposobnost djece s poteškoćama u razvoju, odnosno da dobiju priliku za ravnopravno sudjelovanje u aktinostima u lokalnoj zajednici, diskriminacija i stigmatizacija. Oni se suočavaju sa diskriminacijom u svim sferama života počevši od diskriminacije u zakonodavstvu, nedostatkom obuke, neadekvatnim razumijevanjem od strane ostalih sudionika u društvu, predrasudama i nedostatkom usluga i podrške. U cilju povećanja pristupa uslugama za djecu s poteškoćama u razvoju neophodno je uklanjanje arhitektonskih, psiholoških i kulturnih barijera i stvaranje okruženja koje ne ograničava djecu s poteškoćama u razvoju u pogledu uključivanja u društvenu zajednicu. Kao jedan od bitnih razloga takvog stanja na području Srednjobosanskog kantona je što još uvijek ne postoji dovoljno razvijen sistem socijalnih usluga, servisa podrške za djecu s poteškoćama u razvoju. Također se ne bilježi sistemski rad na uklanjanju arhitektonskih i komunikacijskih barijera i uspostavljanja prilagođenog okruženja. Kako se navodi u Strategiji za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2016.-2021 neophodno je donijeti podzakonske akte na kantonalm nivou kako bi se omogućilo osnivanje ustanova za profesionalnu rehabilitaciju. Također bi bilo poželjno aktivnije uključiti djecu s poteškoćam u razvoju, odnosno osobe s invaliditetom ili njihove predstavnike da aktivno učestvuju u kreiranju, implementaciji i monitoringu strateških, akcionih i zakonskih programa koji su od značaja za njih, bilo kao članovi komisije, radnih tijela i grupa za izradu i provedbu dokumenata ili kroz javne rasprave.

Iako u ostvarivanju prava iz oblasti socijalne zaštite u SBK nema diskriminacije među osobama s invaliditetom po dobroj, spolnoj i rasnoj osnovi, ipak evidentna je kao i u ostatku FBiH diskriminacija po teritorijalnoj osnovi. Navedenom ide u prilog činjenica da obim određenih prava ovisi od finansijske moći Kantona. S tim u vezi kako se navodi u Strategiji za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2016.-2021. u Kantonu

Sarajevo, koji se smatra najbogatijim u FBiH, ostvaruje veći obim prava nego u SBK jer entitetski zakon nije prilagođen kantonu u kojem se provodi nego je ostavljena sloboda kantonima da pružaju uslugu u skladu sa ekonomskim mogućnostima svakog pojedinačnog. Također diskriminacija djece s poteškoćama u razvoju je prisutna u oblasti sporta i rekreativnih aktivnosti, gdje sportsko-rekreativni tereni nisu pristupačni djeci s poteškoćama u razvoju ili sportovi za djecu s poteškoćama u razvoju nisu dovoljno prilagođeni. Djeca s poteškoćama u razvoju su na neki način u BiH svakodnevno izložena i medijskoj diskriminaciji, odnosno njihovo predstavljanje u medijima se prikazuje na neprihvatljiv način što održava već postojeće stereotipe o djeci, ali i odraslim osobama s invaliditetom. Dakle, iako je danas svijest o pravima djece s poteškoćama u razvoju prisutnija više nego ikada prije, ne može se govoriti o punoj participaciji ove populacije u lokalnoj zajednici. Unatoč činjenici da je ratifikovana UN Konvencija o pravima osoba s invaliditetom koja ističe nužnost prevazilaženja prepreka koje postoje u okolini, a koje sprečavaju puno i djelotvorno uključivanje ove populacije u društvene tokove ravnopravno sa drugim članovima nastavlja se borba za osiguranje boljeg statusa za djecu s poteškoćama u razvoju, ali i svih ostalih kategorija osoba s invaliditetom.

Treći dio rada

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Uvod

Istraživanje, kao sastavni dio ovog rada, provedeno je u periodu od 01.04.2022.godine do 10.06.2022.godine. Do rezultata ovog istraživanja došlo se metodom ispitivanja putem anketnih upitnika s kombiniranim pitanjima, odnosno s otvorenim i zatvorenim tipom pitanja.

Istraživanjem su obuhvaćene lokalne zajednice, odnosno predstavnici lokalne samouprave i stručni radnici u Centrima za socijalni rad ili službama socijalne zaštite. U istraživanju je sudjelovalo 12 ispitanika iz jedinica lokalnih samouprava i 51 ispitanik iz ustanova socijalne zaštite s područja Srednjobosanskog kantona koji svakodnevno rade sa djecom s poteškoćama u razvoju.

Istraživanje je provedeno metodom ispitivanja odnosno anketnim upitnikom i to posebno sastavljenim od 5 pitanja za predstavnike lokalne samouprave i 20 pitanja u anketnom upitniku za stručne radnike uposlene u centrima ili službama socijalne zaštite. Anketni upitnici su prilagođeni i pitanja su formulisana u skladu sa naslovom.

Istraživanje je provedeno bez ikakvih poteškoća. Ispitanici su bili maksimalno susretljivi i zainteresovani za saradnju.

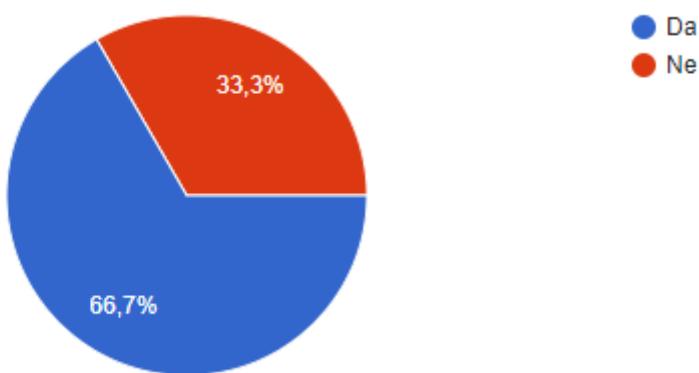
a) Stavovi prestavnika lokalnih zajednica

Predstavnici lokalnih jedinica samouprave u anketnom upitniku odgovarali su na pitanja o iznosu budžeta Općine, odnosno lokalne samouprave za period od prethodne tri godine, odnosno za 2019., 2020. i 2021.godinu. Prema prikupljenim podacima, iznos budžeta Općina se iz godine u godinu mijenja, pa se tako kretao od 138.000,00KM do 25.998.000,00 KM. Budžet Općine, odnosno lokalne samouprave, uveliko zavisi od njenog razvoja, stranih investicija, te projektnih aktivnosti koje provodi, a koje joj mogu pomoći u razvoju i unapređenju određenih ustanova i usluga.

Pored iznosa Budžeta Općine, odnosno jedinica lokalne samouprave, ispitanici su navodili i budžetska izdvajanja za Centar za socijalni rad ili službu socijalne zaštite, također, za 2019.,

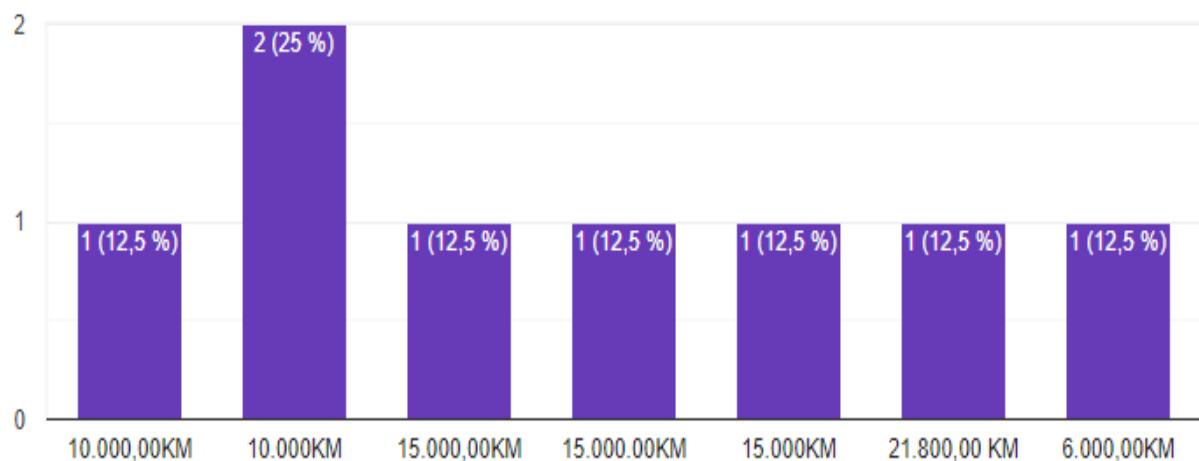
2020. i 2021. godinu. Iznos budžeta za centre za socijalni rad ili službu socijalne zaštite se kretao od 47.000,00KM, u manje razvijenim lokalnim zajednicama, do 393.457,00KM, u razvijenijim lokalnim zajednicama. Kao što je i logično, iznos budžeta za centre za socijalni rad ili službe socijalne zaštite uveliko zavisi od cjelokupnog budžeta općine. S tim u vezi, možemo zaključiti da lokalna jedinica samouprave što ima viši budžet veća su i izdvajanja za socijalnu zaštitu, a samim tim i mogućnosti za razvoj novih i održavanje postojećih ustanova i usluga u oblasti kako dječije, tako i porodične zaštite.

Grafikon br.1: Da li vaša lokalna zajednica ima grantove za udruženja djece s poteškoćama u razvoju

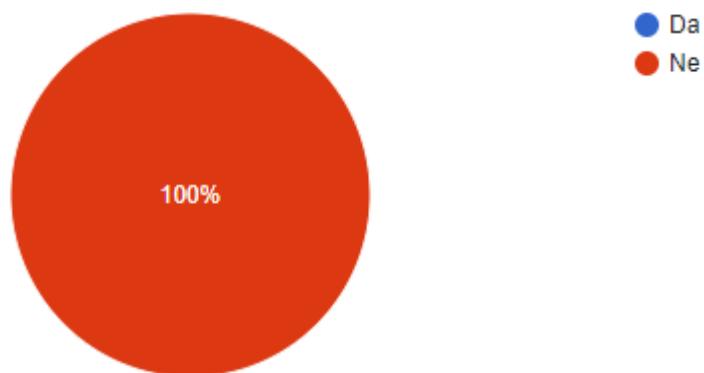
Prema prezentovanim podacima u grafikonu broj 1 ukupno 8 (66,7%) ispitanika je odgovorilo potvrđno, dok je ostalih 4 (33,3%) odgovorilo odrično na pitanje koje je glasilo „Da li vaša lokalna zajednica ima grantove za udruženja djece s poteškoćama u razvoju?“. Navedeno ukazuje da većina lokalnih zajednica ima grantove za udruženja djece s poteškoćama u razvoju, dok nažalost još uvijek ima i onih koji to, iz različitih razloga nemaju, a što se odražava na kvalitet života djece s teškoćama u ravoju i njihovih članova porodica.

Grafikon br.2: Iznos koji Općine/lokalne zajednice izdvajaju za udruženja djece s poteškoćama u razvoju

Kao što je prikazano u grafikonu broj 2, općine, odnosno lokalne zajednice izdvajaju sredstva za udruženja djece s poteškoćama u razvoju. Od ukupnog broja, 12, predstavnika lokalnih samouprava koji su učestvovali u istraživanju, 1 lokalna zajednica izdvaja 6.000KM, 3 lokalne zajednice izdvajaju 10.000KM, 3 lokalne zajednice izdvajaju 15.000KM, a samo jedna lokalna zajednica izdvaja budžet u iznosu od 21.800KM. Nažalost, kao što je i predstavljeno u grafikonu, 4 jedinice lokalne samouprave uopće nemaju predviđena finansijska sredstva koja bi izdvojili za udruženja djece s poteškoćama u razvoju što može ukazivati na nedovoljnu zainteresiranost predstavnika lokalne zajednice za probleme s kojima se suočavaju porodice djece s teškoćama u razvoju koje nerjetko traže podršku i pomoć preko udruženja koja primjenom različitih mjera nastoje ublažiti svakodnevne probleme tih porodica.

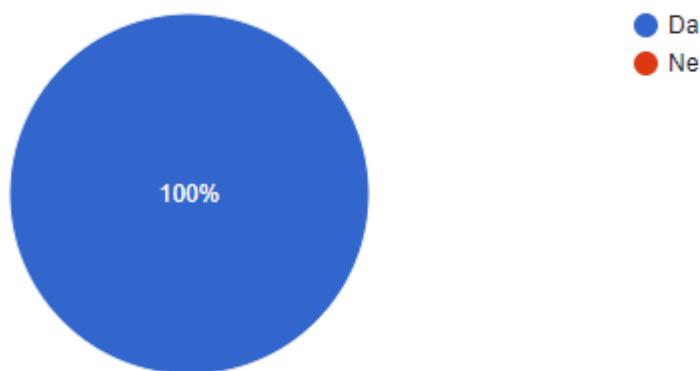
Grafikon br.3: Da li postoje proširena prava za djecu s poteškoćama u razvoju na području lokalne zajednice

Kao što je i predstavljeno u grafikonu broj 3, svih 12 (100%) ispitanika je odgovorilo negativno na pitanje „Da li postoje proširena prava za djecu s poteškoćama u razvoju na području lokalne zajednice?“, što znači da niti jedna jedinica lokalne samouprave nema proširena prava za djecu s poteškoćama u razvoju, što je zaista poražavajući podatak, posebno ako uzmemu u obzir potrebe te djece i probleme koji su mnogo složeniji u odnosu na porodice u kojima žive i odrastaju djeca bez invaliditeta/poteškoće.

Dobijeni rezultati mogu biti pokazatelj nedovoljne uključenosti, ali i činjenice da postojeći zakoni ne propisuju jasno njihova prava, odnosno proširena prava, niti obavezu njihovog poštivanja. Prava za djecu s poteškoćama u razvoju spadaju u nadležnost raznih nivoa upravljanja, uključujući entitetski, kantonalni i općinski. Stoga je neophodno usklađivanje postojeće entiteske legislative sa Konvencijom o pravima djeteta i Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom uz odredbe o sprečavanju diskriminacije u pristupu uslugama i definisanju uloga i odgovornosti različitih resora koje su nedovoljno pojašnjene u zakonima i politikama u oblasti dječije i socijalne zaštite. Pored toga, mjere za podršku djeci s poteškoćama u razvoju i njihovim porodicama nisu u dovoljnoj mjeri uvedene u intervencije iz oblasti socijalne i dječije zaštite (Situaciona analiza o položaju djece sa poteškoćama u BiH, Unicef, 2017:16).

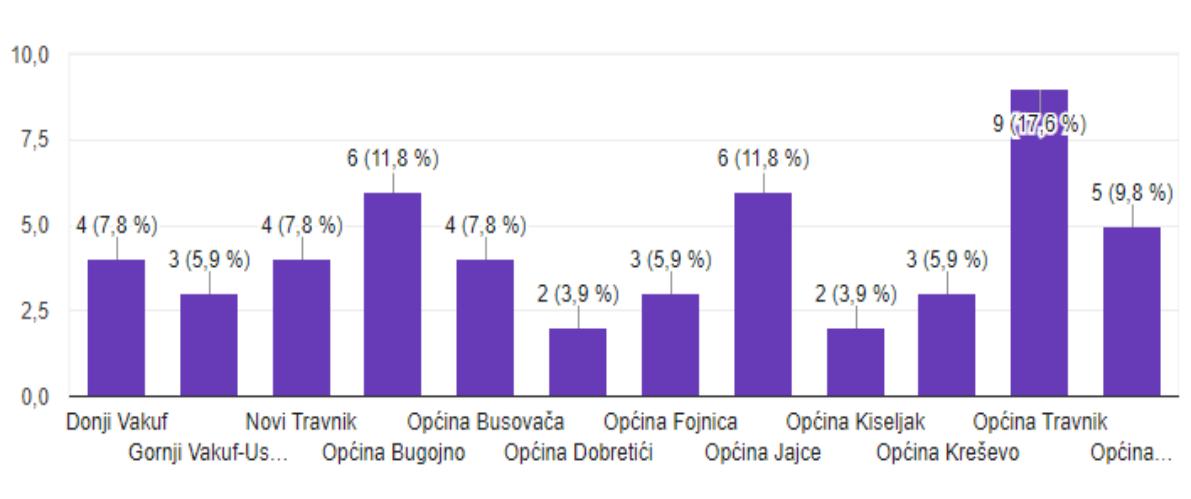
Grafikon br.4: Da li biste finski podržali nove ustanove ili usluge za djecu s poteškoćama u razvoju u lokalnoj zajednici

I pored toga što niti jedna jedinica lokalne samouprave nema proširena prava za djecu s poteškoćama u razvoju, u grafikonu broj 4 je predstavljeno da su svi učesnici istraživanja, njih 12 (100%), odgovorili potvredno na pitanje koje glasi: „*Da li biste finski podržali nove ustanove ili usluge za djecu s poteškoćama u razvoju u lokalnoj zajednici?*“ što svakako ulijeva nadu u neku bolju budućnost djece s poteškoćama u razvoju, ali i na, u bliskoj budućnosti, pokretanje inicijative za relizaciju ove i drugih ideja koje bi značili bolje uslove života u lokalnim zajednicama za djecu s teškoćama u razvoju i njihove članove porodica.

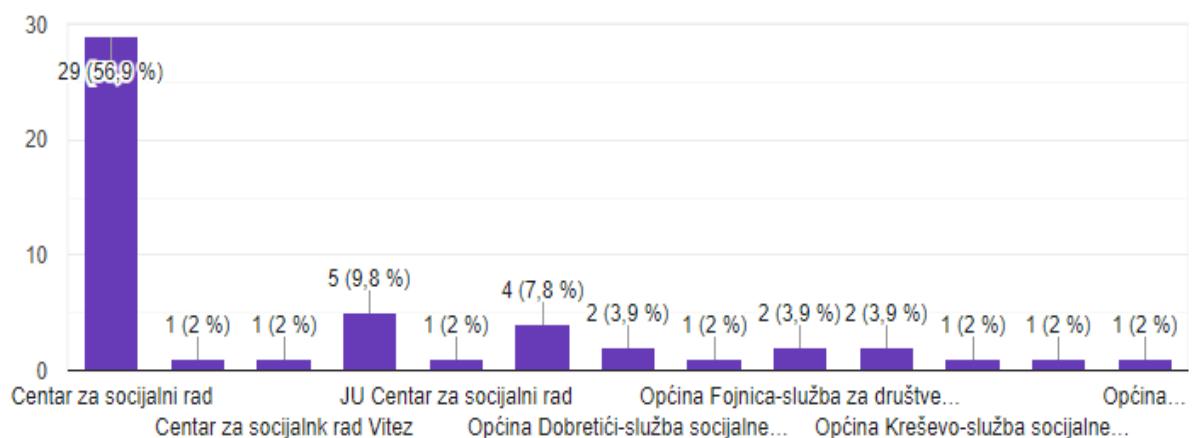
b) Rezultati istraživanja za stručne radnike/ce uposelne u ustanovama socijalne zaštite i općinama/ustanovama lokalne samouprave

Grafikon br.5: Općina na čijem je području institucija

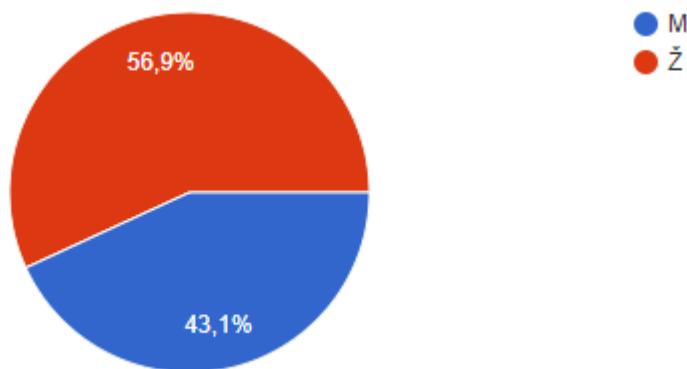
Prema prezentovanim podacima iz grafikona broj 5, istraživanjem su obuhvaćeni ispitanici/stručnjaci uposleni u ustanovama socijalne zaštite sa područja svih 12 Općina Srednjobosanskog kantona i to: Donji Vakuf, Gornji Vakuf-Uskoplje, Novi Travnik, Bugojno, Busovača, Dobretići, Fojnica, Jajce, Kiseljak, Kreševo, Travnik i Vitez.

Grafikon br.6: Naziv institucije u kojoj su uposleni ispitanici

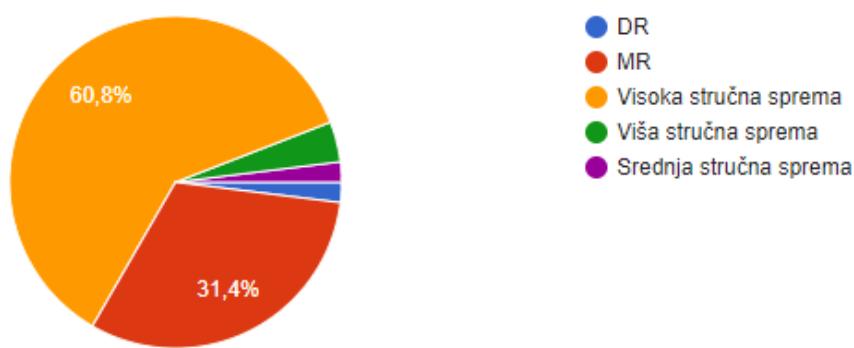
Kao što je vidljivo iz grafikona broj 6, ispitanici koji su sudjelovali u istraživanju su uposlenici u općinskim Centrima za socijalni rad ili u Općinama, odnosno općinskim službama socijalne zaštite ili društvene djelatnosti, u zavisnosti od organizacije ustanova lokalne samouprave.

Grafikon br.7: Spol ispitanika

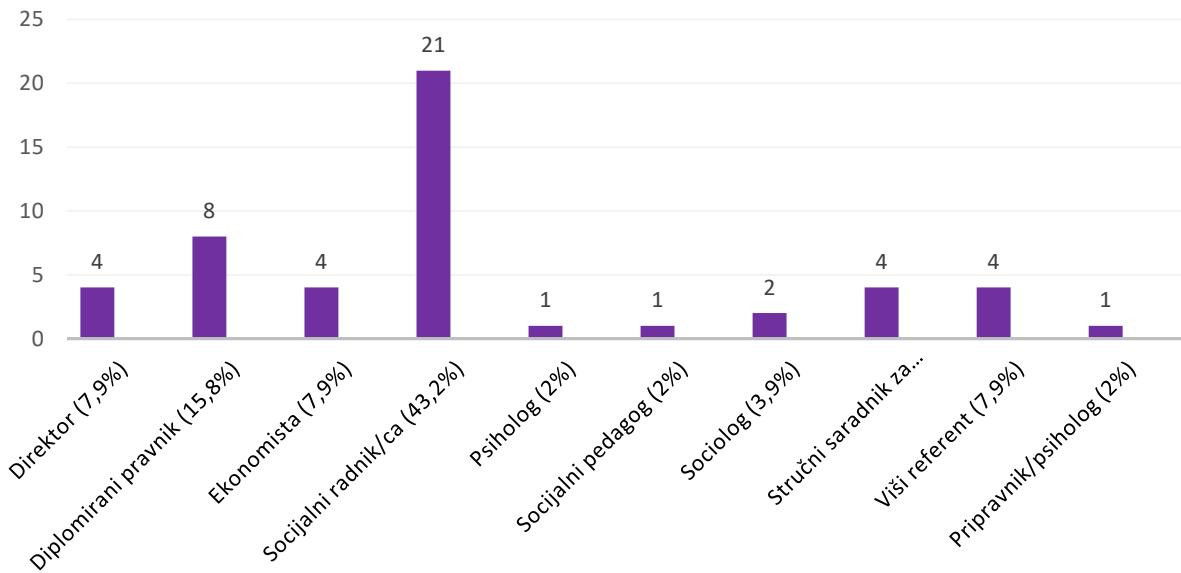
Prema prezentovanim podacima u grafikonu broj 7 evidentno je da su u istraživanju skoro podjednako sudjelovale osobe i ženskog i muškog spola. Od ukupnog broja ispitanika, 27 osoba je ženskog spola, (56,9%) dok su 24 osobe muškog spola, (43,1%). Iz navedenog možemo zaključiti da se ruše stereotipi o tome kako se uglavnom žene bave socijalnom zaštitom i kako je to profesija samo za žene, jer muškarci nisu osjetljivi na socijalne priče i stanja.

Grafikon br.8: Obrazovna struktura ispitanika

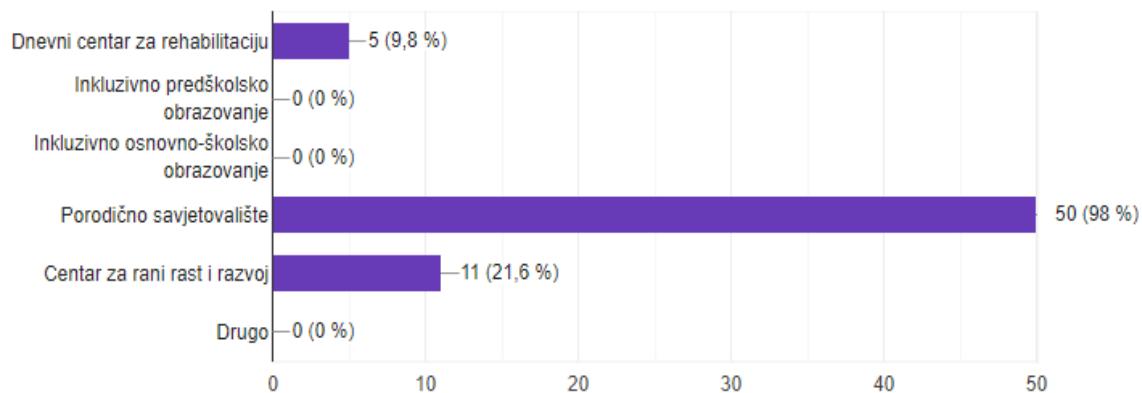
Od ukupno 51 ispitanika, odnosno stručnih radnika, koliko je sudjelovalo u ovom istraživanju, 16 osoba ili 31,4% njih je završilo master ili magistarski studij, 31 osoba (60,8%) je završila visoku stručnu spremu, 2 osobe (3,9%) su zavštive višu stručnu spremu, dok je 1 osoba (2%) završila srednji stručni spremu. Samo jedna osoba (2%,) je završila treći ciklus studija tj. doktorat. Navedeni podaci ukazuju da se u ustanovama socijalne zaštite sve češće upošljavaju obrazovanje osobe/stručnjaci što može pozitivno uticati na kreiranje novih mjera koje mogu pridonijeti boljoj pozicioniranosti djece s teškoćama u razvoju i njihovih članova porodica.

Grafikon br.9: Funkcija koju obavljaju stručni radnici u Centrima za socijalni rad ili službama socijalne zaštite u lokalnim zajednicama Srednjobosanskog kantona

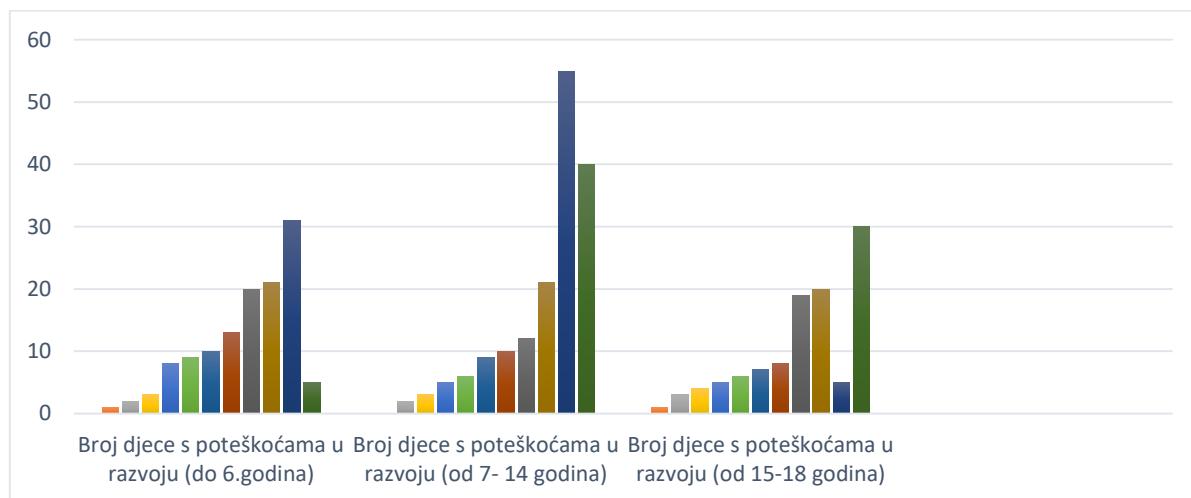
U grafikonu broj 9 prikazano je koju funkciju obavljaju stručni radnici u Centrima za socijalni rad ili službama socijalne zaštite u lokalnim zajednicama Srednjobosanskog kantona. Od ukupnog broja 51 ispitanik, 4 (7,9%) ispitanika obavlja funkciju direktora, a na funkciji pravnika/ce (diplomiranog pravnika/ce) je 8 (15,8%) ispitanika. Ukupan broj ispitanika koji obavlja funkciju socijalnog radnika/ce je 21 (43,2%) ispitanik. Od ukupnog broja ispitanika u Centrima za socijalni rad ili službama socijalne zaštite u lokalnim zajednicama Srednjobosanskog kantona na funkciji ekonomiste su 4 (7,9%) ispitanika, 1 (2%) ispitanik je psiholog, dok su 2 (3,9%) ispitanika na funkciji sociologa. Anketni upitnik ispunio je 1 (2%) ispitanik koji ima funkciju pripravnika/ psihologa, dok je samo 1 (2%) ispitanik na funkciji socijalnog pedagoga. Ostalih 8 (15,8%) ispitanika obavlja funkciju višeg referenta ili stručnog saradnika za pitanje društvenih djelatnosti, u zavisnosti od organizacije jedinica lokalne samouprave. Iz svega navedenog može se zaključiti da su socijalni radnici/ce najviše zastupljeni u Centrima za socijalni rad ili službama socijalne zaštite u lokalnim zajednicama, odnosno ustanovama lokalne samouprave Srednjobosanskog kantona.

Grafikon br.10: Koje socijalne usluge se pružaju za djecu s poteškoćama u razvoju na području lokalne zajednice

U grafikonu broj 10 prikazani su rezultati koji pokazuju koje socijalne usluge se pružaju djeci s poteškoćama u razvoju na području lokalnih zajednica, odnosno Općina u Srednjobosanskom kantonu. Evidentno je da se neke od navedenih usluga, kao što su inkluzivno predškolsko obrazovanje i inkluzivno osnovno-školsko obrazovanje, pružaju samo u nekim lokalnim zajednicama, a to su Novi Travnik i Kiseljak. Imajući u vidu da je u Novom Travniku smješten edukacijsko-rehabilitacijski centar „Duga“, a jedna njihova poslovница je smještena u Kiseljaku, možemo zaključiti koliko značajnu ulogu jedna takva ustanova ima na području neke lokalne zajednice. U skladu s tim, znajući koliko bitnu ulogu ima predškolsko i osnovno-školsko inkluzivno obrazovanje u životima i svakodnevnom funkcionisanju djece s poteškoćama u razvoju dolazimo do zaključka da su prikupljeni podaci zabrinjavajući. Prikazani podaci ukazuju na svu manjkavost u kreiranju mjera koje bi trebale biti usklađene sa međunarodnim dokumentima, a koji propisuju preuzimanje odgovornosti država za kreiranje mjera koje treba da pridonesu ravnopravnom ostvarivanju prava uključujući i pravo na obrazovanje.

Grafikon br.11: Broj djece s poteškoćama u razvoju (do 6 godina, od 7-14 godina i od 15-18 godina)

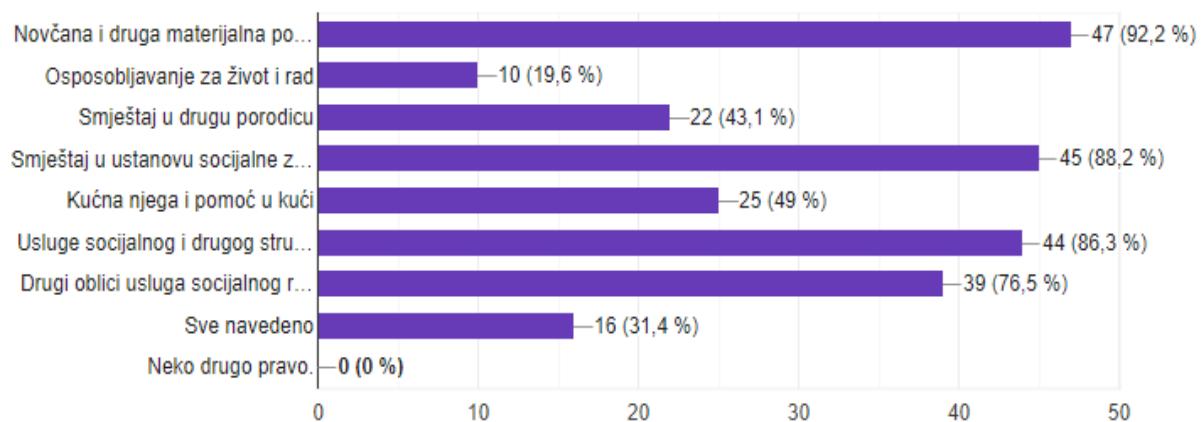

Prema prezentovanim podacima u grafikonu broj 11 možemo zaključiti da je broj djece s poteškoćama u razvoju različit u ovisnosti od uzrasta, odnosno životne dobi djeteta.

Broj djece s poteškoćama u razvoju starosne dobi do 6 godina koja ujedno predstavljaju i najmlađu starnosnu dob, kreće se od 0 (jedna jedinica lokalne samouprave) do 20, što predstavlja najveći broj djece ove kategorije. Kada je riječ o ovom najmlađem uzrastu djece, odnosno od rođenja do 6.godine života djeteta, neophodno je stvaranje optimalnih uslova za pravilan rast i razvoj djece, kako bi se svakom djetetu, bez obzira na sredinu iz koje potiče i njihove individualne mogućnosti, obezbijedili uslovi za zdrav početak života i dostizanje punog razvojnog potencijala (Unicef, 2013).

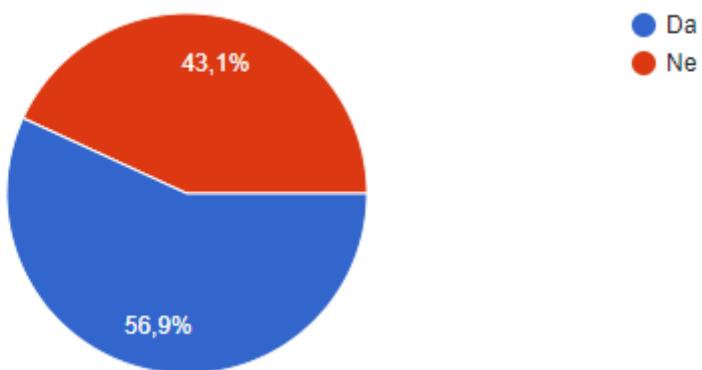
Broj djece s poteškoćama u razvoju starosne dobi od 7 do 14 godina kreće se od 1 djeteta do 10 djece, dok se broj djece s poteškoćama u razvoju starosne dobri od 15 do 18 godina kreće od 0 tj. u jednoj lokalnoj zajednici nema evidentirane djece ovog uzrasta, dok se u drugim lokalnim zajednicama kreće do 30 djece što ujedno predstavlja i najveći broj evidentirane djece ovog uzrasta. Navedeno je, također, pokazatelj da se broj djece s poteškoćama u razvoju razlikuje od jedne lokalne zajednice do druge. Kao jedan od oblika podrške i zaštite lokalne zajednice za djecu s poteškoćama u razvoju svih uzrasta i u svim jedinicama lokalne samouprave bilo bi neophodno zagovaranje razvoja multidisciplinarnih ekspertnih timova koji će pomoći roditeljima i porodicama ove djece u svim aspektima života (socijalna pomoć, rehabilitacija, uključivanje u redovne škole, pristup zdravstvenim uslugama prilagođenim za djecu s poteškoćama u razvoju, kao i uključivanje u predškolske ustanove).

Grafikon br. 12: Koja od navedenih prava djece s poteškoćama u razvoju ostvaruju na području lokalnih zajednica

Kao što je prezentovano u grafikonu broj 12, djeca s poteškoćama u razvoju na području lokalne zajednice na području SBK mogu ostvariti kako je predviđeno kantonalnim propisima: novčanu i drugu materijalnu pomoć, pravo na osposobljavanje za život i rad, smještaj u drugu porodicu, kao i smještaj u ustanovu socijalne zaštite, kućnu njegu i pomoć u kući, usluge socijalnog i drugog stručnog rada, kao i druge oblike usluga socijalnog rada. Prikupljeni podaci ukazuju na to da skoro sva djeca s poteškoćama u razvoju, u svim lokalnim zajednicama Srednjobosanskog kantona, ostvaruju barem neko od zakonom predviđenih i osiguranih prava. Prema tvrdnjama stručnih radnika najveći broj djece, njih 47 odnosno 92,2% ostvaruje pravo na novčanu i drugu materijalnu pomoć, dok najmanji broj djece, njih 10 odnosno 19,6%, ostvaruje pravo na osposobljavanje za život i rad. Djeca s poteškoćama u razvoju na području kantona, njih 22 djece odnosno 43,1% ostvaruje pravo na smještaj u drugu porodicu, dok 45 djece odnosno 88,2% ostvaruje pravo na smještaj u ustanovu socijalne zaštite. Također djeca s poteškoćama u razvoju ostvaruju i pravo na kućnu njegu i pomoć u kući, njih 25 odnosno 49%, kao i ostala zagarantovana pava. Usluge socijalnog i drugog stručnog rada, kao i druge oblike usluga socijalnog rada djeca s poteškoćama u razvoju ostvaruju preko centara za socijalni rad, odnosno službi socijalne zaštite. Ove usluge podrazumijevaju zaštitu prava i interesa, savjetodavni rad, pružanje pomoći porodici u zaštiti i odgoju djece, zaštitu ličnosti i ostvarivanje određenih prava radi poboljšanja uvjeta življenja u porodici i socijalnoj sredini, suzbijanju i sprečavanju društveno neprihvatljivih ponašanja djece, kao i pomoći u psihosocijalnoj rehabilitaciji porodice i njezinih članova te usluga socijalnog rada u vezi sa saradnjom i rješavanjem određenih pitanja između centara/službi i drugih ustanova unutar određene lokalne zajednice, ali i na nivou kantona.

Grafikon br.13: Da li postoji udruženje ili neka druga ustanova za rad sa djecom s poteškoćama u razvoju u lokalnoj zajednici

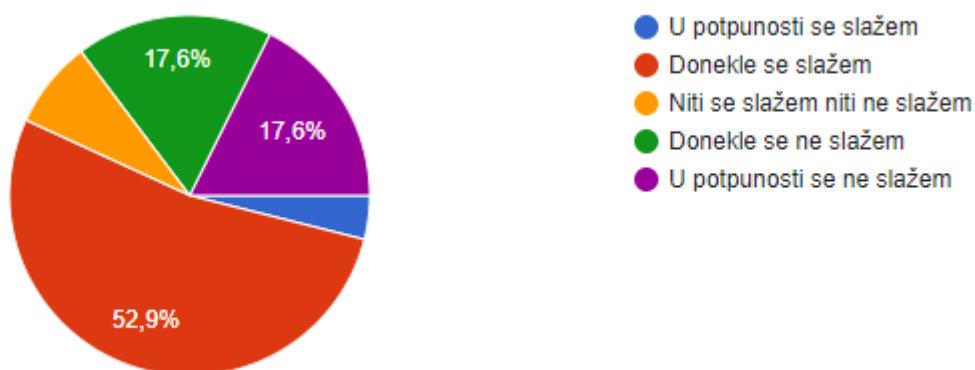

Na pitanje: „Da li postoji udruženje ili neka druga ustanova za rad sa djecom s poteškoćama u razvoju u lokalnoj zajednici?“, čiji su rezultati predstavljeni u grafikonu broj 13, od ukupnog broja ispitanika (51), njih 29 ili 56,9% je odgovorilo da postoji, dok su 22 ispitanika, odnosno njih 43,1% odgovorilo da ne postoji udruženje ili neka druga ustanova za rad sa djecom s poteškoćama u razvoju. Imajući u vidu da na području kantona postoji samo jedna ustanova, odnosno jedan edukacijsko-rehabilitacijski centar, „Duga“, koji još u samo jednoj lokalnoj zajednici djeci omogućuje korištenje svojih usluga, možemo zaključiti da bi za većinu djece s poteškoćama u razvoju, odnosno njihovih roditelja postojanje udruženja ili neke druge ustanove za rad sa njima po principu dnevne brige bilo bi od velikog značaja.

Razlog tome je što su problemi sa kojima se svakodnevno suočavaju, odnosno briga o djeci s poteškoćama u razvoju stresni, te kao najadekvatniji oblik podrške bilo bi razumijevanje od strane osoba koje se suočavaju sa istom ili sličnom situacijom, odnosno kroz primanje usluga kroz udruženje ili neku drugu ustanovu otvorenog tipa. „Cilj udruženja je pružiti podršku i pomoći djeci s poteškoćama u razvoju, odnosno njihovim roditeljima, što podrazumijeva pružanje niza informacija, podrški, edukacija, obuka, savjetovanja i drugih aktivnosti koje im pomažu da bolje razumiju svoje roditeljske uloge“ (Daly,2011.). Udruženja za rad s djecom s poteškoćama u razvoju uglavnom imaju za cilj da kroz direktni rad, koristeći inovativne metode pruže podršku djeci u razvoju bez obzira na dob, vrstu i stepen poteškoće ili invaliditeta. Postojanje udruženja ili neke druge ustanove za rad sa djecom s poteškoćama u razvoju na području svake lokalne zajednice jednako je potrebno i djeci i njihovim roditeljima. Djeci je potrebno zbog podrške i tretmana stručnih lica iz različitih oblasti (logoped, defektolog itd.) i naravno procesa socijalizacije u koji bi bila uključena, a roditeljima zbog pružanja mogućnosti

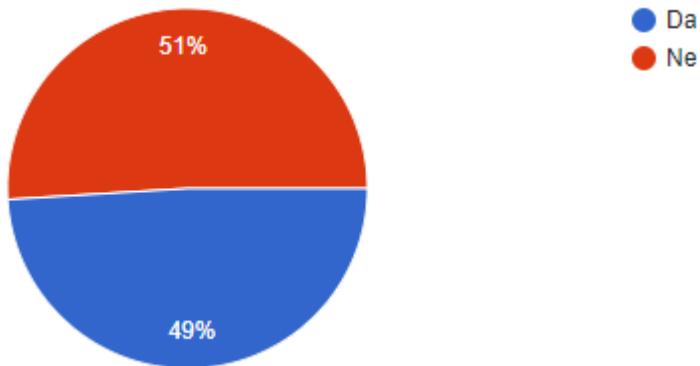
da se u vremenskom periodu kad su djeca smještena u udruženju ili takvoj ustanovi mogu baviti ostalim poslovima značajnim za život i zdravlje njih i članova njihovih porodica.

Grafikon br.14: Na području lokalnih zajednica u dovoljnoj je mjeri razvijena svijest o pravima i sposobnostima djece s poteškoćama u razvoju

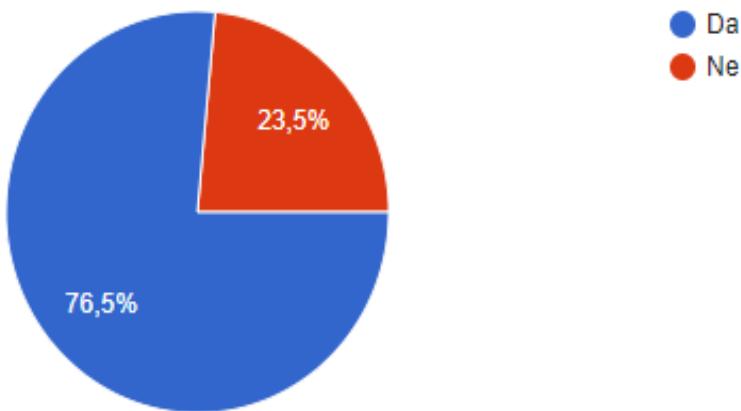
Konstataciju da „U Srednjobosanskom kantonu, na području lokalne zajednice, u dovoljnoj je mjeri razvijena svijest o pravima i sposobnostima djece s poteškoćama u razvoju“ stručni radnici su mogli ocijeniti sa u potpunosti se slažem do u potpunosti se ne slažem. Prema pokazateljima prezentiranim u grafikonu broj 14 najviše ispitanika (njih 52,9%) donekle se slaže sa navedenom konstatacijom. Samo 2 (3,9%) ispitanika odgovorilo je da se u potpunosti slaže sa konstatacijom. Prezentovani rezultati nesumnjivo govore da u lokalnim zajednicama SBK-a još uvijek treba mnogo truda uložiti kroz kreiranje i realizaciju različitih mjera koje bi imale za cilj razvijanje svijesti o sposobnostima i mogućnostima osoba s invaliditetom, a sve u cilju stvaranja ambijenta u kojem bi se moglo istaći da djeca i osobe s invaliditetom mnogo toga mogu samo da im je potrebno ukazati priliku za mnoge socijalne aktivnosti.

Grafikon br.15: Da li djeca s poteškoćama u razvoju i druge osobe s invaliditetom na području lokalne zajednice imaju odgovarajući pristup u CZSR

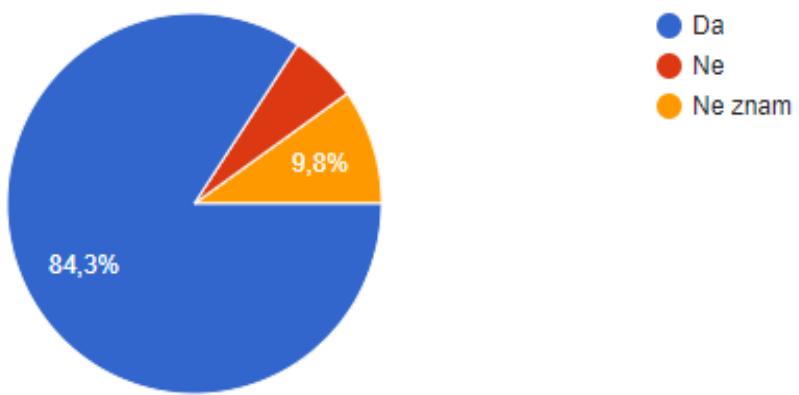
Podaci iz grafikona broj 15 ukazuju da se većina ispitanika, njih 26 (51%) se izjasnilo da se ne slažu sa tvrdnjom da „Djeca s poteškoćama u razvoju i druge osobe s invaliditetom na području lokalne zajednice imaju odgovarajući pristup u CZSR“. U praksi se pokazalo da u situacijama kada su djeca s poteškoćama u razvoju i druge osobe s invaliditetom na području lokalne zajednice spiječene u ostvarivanju svojih prava zbog pristupa u CZSR/službi socijalne zaštite, stručni radnici pronalaze alternativna rješenja za pružanje usluga u cilju rješavanja ovog problema. Veoma često stručni radnici sa djecom s poteškoćama u razvoju ili drugim osobama s invaliditetom rade u prostorijama kojima oni mogu pristupiti (npr.prizemne prostorije). Kroz terenski rad (npr. odlazak u kućne posjete) nastoji se djeci s poteškoćama u razvoju, odnosno njihovim roditeljima i drugim osobama s invaliditetom olakšati pristup, kako informacijama tako i uslugama, te i kroz ovaj oblik pružanja usluga osigurati maksimalna pomoć, podrška i zaštita. Na osnovu svega navedenog može se zaključiti da su stručni radnici aktivno angažovani na pružanju svih oblika usluga kako bi na adekvatan način pružili potrebnu pomoć ovoj kategoriji djece i osobama s invaliditetom, te doprinijeli njihovom normalnom funkcionisanju u zajednici i ostvarivanju osnovnih prava. Nažalost, razvoj infrastrukture na području lokalnih zajednica ovoga kantona još uvijek nije na zadovoljavajućem nivou, te zbog toga djeca s poteškoćama u razvoju i druge osobe s invaliditetom svakodnevno nailaze na barijere prilikom ostvarivanja svojih osnovnih prava.

Grafikon br.16: Da li su na području lokalne zajednice zakoni i podzakonski akti diskriminirajući za djecu s poteškoćama u razvoju

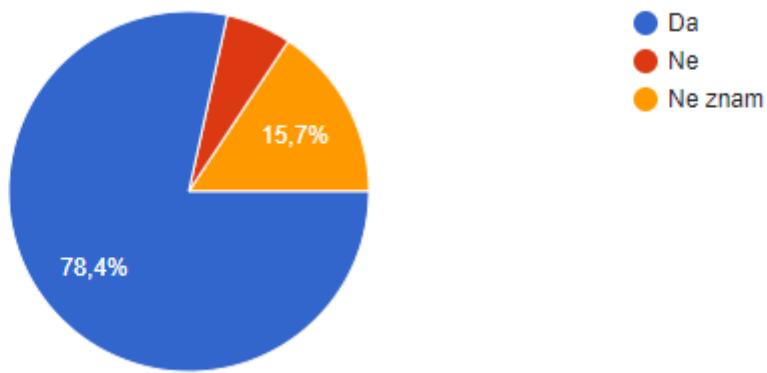
U grafikonu broj 16 predstavljeno je mišljenje ispitanika o tome da li su na području lokalne zajednice zakoni i podzakonski akti diskriminirajući za djecu s poteškoćama u razvoju. Prema dobijenim rezultatima 39 ispitanika (76,5%) smatra da su postojeći propisi diskriminirajući, dok njih 12 (23,5%) djeli mišljenje da nisu. Na osnovu ovih podataka možemo zaključiti da glavnina stručnih radnika u CZSR ili službama socijalne zaštite, ali i stručnjaci iz drugih ustanova uključenih u pružanje podrške djeci s teškoćama u razvoju smatraju da zakoni i podzakonski akti nisu u dovoljnoj mjeri prilagođeni potrebama djece s poteškoćama u razvoju. Neki od razloga za ovakvo stanje kako su naveli ispitanici su: da nisu u dovoljnoj mjeri provodljivi u praksi, postoji niz prepreka za njihovo ostvarivanje što predstavlja i jedan oblik diskriminacije, ne obuhvataju podjednako sve kategorije djece s poteškoćama u razvoju, ne zadovoljavaju potrebe djece s poteškoćama u razvoju, nisu prilagođeni mogućnostima lokalnih zajednica u kojima se provode što dodatno komplikuje njihovo ostvarivanje, nisu usklađeni i ne daju željene rezultate, a samim tim i ne olakšavaju život djece s poteškoćama u razvoju.

Grafikon br.17: Da li su potrebna veća finansijska izdvajanja prema Centrima za socijalni rad/službe socijalne zaštite u svrhu ostvarivanja veće socijalne uključenosti djece s poteškoćama u razvoju

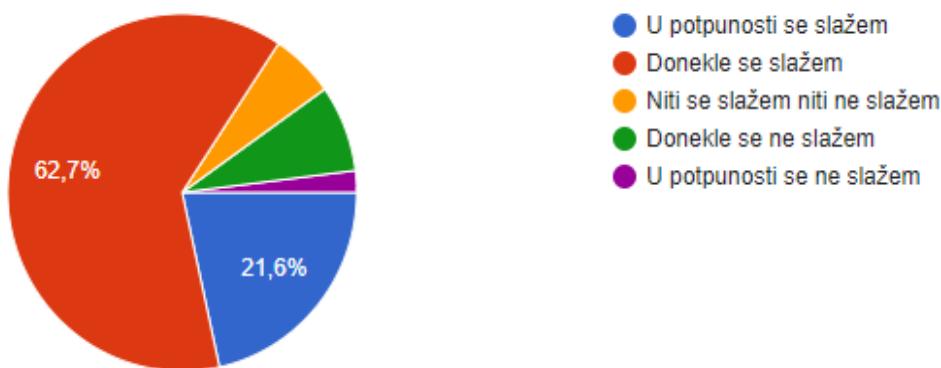
Prema prikazanim podacima (grafikon br.17) od ukupnog broja ispitanika, njih 39 (84,3%) je odgovorilo da su potrebna veća finansijska izdvajanja prema CZSR ili službama socijalne zaštite, 3 ispitanika (5,9%) su odgovorila da nisu potrebna veća finansijska izdvajanja dok je 9 ispitanika (9,8%) odgovorilo da ne zna da li su potrebna veća finansijska izdvajanja za CZSR/službu socijalne zaštite u svrhu ostvarivanja veće socijalne uključenosti djece s poteškoćama u razvoju. Na osnovu prikupljenih podataka može se zaključiti da je peta posebna hipoteza koja glasi: „Veća finansijska izdvajanja prema CZSR doprinose ostvarivanju veće socijalne uključenosti djece s poteškoćama u razvoju“ potvrđena, jer je najveći broj ispitanika odgovorio potvrđno na postavljano pitanje. Dakle, i pored toga što su jedinice lokalne samouprave angažovane u pružanju finansijskih izdvajanja prema Centrima za socijalni rad/službama socijalne zaštite u svrhu ostvarivanja veće socijalne uključenosti djece s poteškoćama u razvoju neophodan je njihov kontinuitet kako bi se i u narednom periodu u dovoljnoj mjeri nastavila pružati pomoći i podrška djeci s teškoćama u razvoju, odnosno njihovim roditeljima.

Grafikon br.18: Da li smatrate da se obrazovanje i osposobljavanje djece s poteškoćama u razvoju odvija prema zaistarjelim metodama rada koje nisu usklađene sa stvarnim potrebama djece

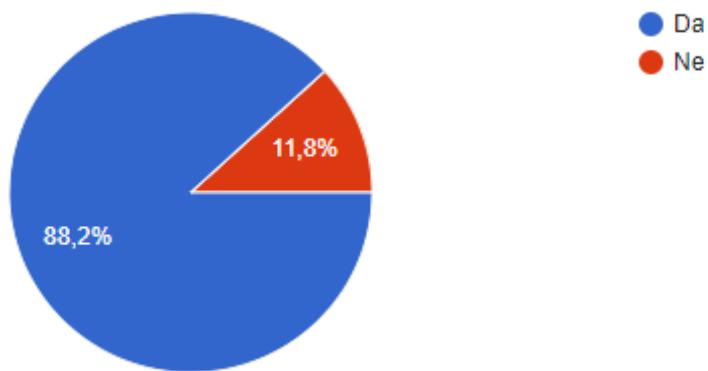
Kao što je i predstavljeno u grafikonu broj 18, najveći broj ispitanika, njih 40 (78,4%) smatra da se obrazovanje i osposobljavanje djece s poteškoćama u razvoju odvija prema zaistarjelim metodama rada koje nisu usklađene sa stvarnim potrebama djece. Ostala 3 (5,9%) ispitanika su se izjasnila kako smatraju da se obrazovanje i osposobljavanje djece s poteškoćama u razvoju ne odvija prema zaistarjelim metodama rada, dok je 8 (15,7%) ispitanika ostalo suzdržano po ovom pitanju. Prikazani podaci ukazuju na potrebu uvođenja reformi u obrazovni sistem, a to se može postići kroz promovisanje inkluzije i jednakosti djece s poteškoćama u razvoju kroz podršku u navedenim aktivnostima od strane svojih porodica, organizacija osoba s teškoćama u razvoju i grupa u zajednici (Unicef, 2013).

Grafikon br.19: Djeca s poteškoćama u razvoju nisu prihvaćena u društvu

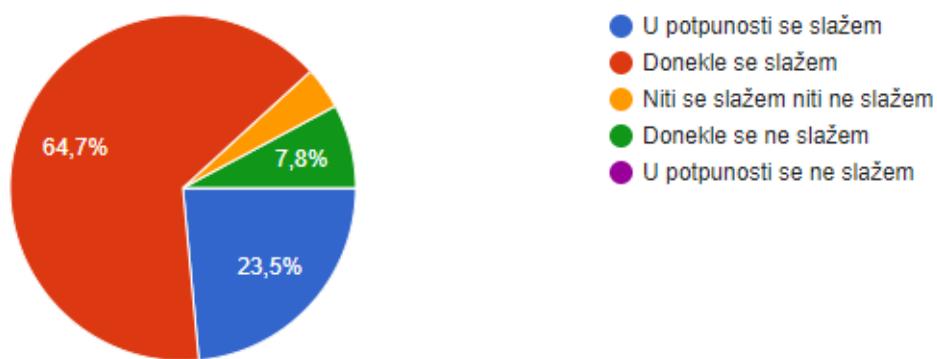
Prema rezultatima prezentiranim u grafikonu br. 19 nešto više od pola ispitanika, tačnije njih 32 (62,7%) se izjasnilo da se donekle slaže sa konstatacijom da djeca s poteškoćama u razvoju nisu prihvaćena u društvu, dok 21,6 % ispitanika u potpuno se slaže sa navednom konstatacijom. Samo jedan (1 ili 2%) ispitanik se izjasnio da se potpuno ne slaže sa navedenom tvrdnjom. Dobijeni rezultati potvrđuju sve ono što je do sada teoretski i praktično elaborirano, a to je da djeci s teškoćama u razvoju nisu dostupne mnoge socijalne sfere, te da stoga treba uložiti dodatne napore u loklanim zajednicama Srednjobosanskog kantona, ali vjerovatno i na ostatku bh. teritorije, kako bi se stvorile iste ili bar slične mogućnosti za sve članove zajednice.

Grafikon br.20: Zbog predrasuda i diskriminacije djeca s poteškoćama u razvoju nisu u dovoljnoj mjeri uključena u društvene tokove u lokalnoj zajednici

Kada se govori o uzrocima koji dovode do socijalne isključenosti djece s teškoćama u razvoju u lokalnim zajednicama Srednjobosanskog kantona, najveći broj ispitanika, njih 45 (88,2%) smatra da su to predrasude i diskriminacija. Uzimajući u obzir dobijene pokazatelje više nego evidentno je da bi trebalo, kako je i navedeno u prethodnoj analizi, uložiti više napora u kreiranju mjera čija bi svrha bila promjena stavova o ovoj skupini čanova zajednica, a što bi moglo uticati na smanjenje predrasuda prema djeci s teškoćama u razvoju.

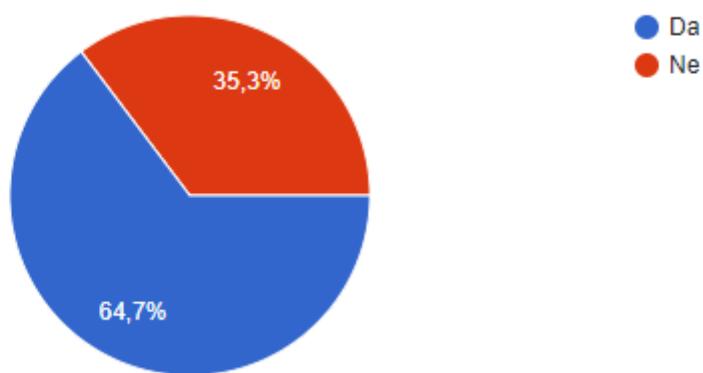
Grafikon br.21: Djeca s poteškoćama u razvoju nemaju prilagođen pristup ustanovama na području lokalne zajednice, što dodatno otežava njihovo uključivanje u društvene aktivnosti

Prema predstavljenim podacima u grafikonu broj 21, najveći broj ispitanika 33 (64,7%) se izjasnilo kako se donekle slaže sa konstatacijom da djeca s poteškoćama u razvoju nemaju

prilagođen pristup ustanovama na području lokalne zajednice, što dodatno otežava njihovo uključivanje u društvene aktivnosti. Samo 2 (3,9%) ispitanika su izabrala opciju „niti se slažem niti se e slažem“, dok njih 16 (31,3%) se izjavilo kako se donekle ne slažu ili u potpunosti slažu sa konstatacijom. Imajući u vidu prezentovane rezultate čini se važnim ukazati na dio Unicef-ovog izvještaja u kojem se navodi da „životi djece s teškoćama u razvoju malo ili nimalo će se promijeniti ako se ne promijene stavovi. Neznanje o prirodi i uzrocima nedostatka te nevidljivost same djece, ozbiljno podcjenjivanje njihova potencijala i sposobnosti i druge prepreke za jednake mogućnosti i tretman urotili su se kako bi djecu s teškoćama u razvoju držali u tišini i marginalizovane. Međutim, uključivanje pitanja teškoća u razvoju u politički i socijalni diskurs omogućuje da se donositelji odluka i pružatelji usluga senzibiliziraju, a tako se i široj javnosti pokazuje da su teškoće u razvoju dio ljudskog stanja“ (Djeca s teškoćama u razvoju, Unicef, 2013:3). Iz svega navedenog možemo zaključiti da je od posebnog značaja da se ljudi educiraju o uzrocima nastanka poteškoća kod djece kao i o njihovim potrebama, kako bi se unaprijedio njihov položaj u društvu, a sve u cilju osiguranja boljih uslova za zadovoljenje njihovih osnovnih životnih potreba i ostvarivanja prava.

Grafikon br.22: Da li će novi Federalni Zakon o roditeljima/njegovateljima postići viši nivo pomoći i podrške roditeljima i djeci s poteškoćama u razvoju u lokalnoj zajednici

Prema predstavljenim rezultatima u grafikonu broj 22, najveći broj ispitanika, njih 33 (64,7%) se izjasnilo pozitivno po pitanju da će Zakon o roditeljima/njegovateljima FBiH postići viši

nivo pomoći i podrške roditeljima i djeci s poteškoćama u razvoju u lokalnoj zajednici. Od ukupnog broja, 18 (35,3%) ispitanika se negativno izjasnilo po navedenom pitanju.

Kao neke od razloga zbog kojih smatraju da će novi Zakon o roditeljima/ njegovateljima FBiH postići viši nivo pomoći i podrške roditeljima i djeci s poteškoćama u razvoju u lokalnoj zajednici ispitanici su naveli sljedeće:

- zbog toga što će konačno roditelji koji nisu u mogućnosti da, zbog 24-satne brige o djetetu, vlastitim radom pridonose unapređenju socio-ekonomskih uslova života vlastite porodice, moći ostvariti neko osnovno pravo,
- zbog brige o djetetu roditelj nema magoućnost zapošljavanja, što mu ovaj zakon omogućava (vođenje radnog staža i novčani dodatak),
- zato što će roditelj/njegovatelj imati status zaposlene osobe i tako će se osjećati korisnijim u društvu jer se neće smatrati žrtvom u smislu da je zaokupljen oko stalne brige za svoje dijete i da u svakom smislu zna da je njegovo dijete takvo rođeno bez nečije krivice,
- poboljšat će se socijalni i materijalni status porodica,
- prvenstveno zbog novčanih primanja, čime će se eventualno popaviti standard života.

U razlozima zbog kojih smatraju da neće novi Zakon o roditeljima/ njegovateljima postići viši nivo pomoći i podrške roditeljima i djeci s poteškoćama u razvoju u lokalnoj zajednici, ispitanici su naveli: prava u suštini ostaju ista, samo se jedan dio prava prenosi sa djece na roditelje, a provođenje tih prava je puno komplikovanije nego što je to bilo u prehodnom periodu, da je sam Zakon diskriminirajući jer će samo roditelji čija djeca imaju 100 % oštećenja organizma (I grupe) ostvariti viši nivo pomoći i podrške, dok roditelji čija djeca ne spadaju u navedenu kategoriju nisu obuhvaćeni ovim zakonom. Također, smatraju i da će velika većina roditelja i dalje sama i bez adekvatne pomoći brinuti o svojoj djeci, bez nekih većih sistemskih rješenja. Na osnovu svega navedenog, a prema mišljenjima ispitanika koji smatraju da je država dužna omogućiti djeci sve potrebne usluge putem servisa podrške, a ne novčani iznos koji neće biti adekvatno usmeren ka direktnoj podršci i zadovoljavanju potreba ove djece, jer na žalost, na terenu nailaze na situacije da novčana podrška koja je usmjerena na djecu predstavlja jedino novčano primanje porodice.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Jedan od osnovnih ciljeva teorijsko- empirijske analize, pod nazivom „Uloga lokalne zajednice u zaštiti djece s poteškoćama u razvoju na području Srednjobosanskog kantona“ bio je prikazati važnost i ulogu lokalne zajednice u kreiranju mjera koje imaju za cilj prevazilaženje prepreka i ograničenja na koja nailaze djeca s teškoćama u razvoju i njihove porodice u svakodnevnom funkcionisanju i uključivanju u redovne životne tokove. Saznanja do kojih se došlo, prvo kroz teorijsku analizu, ali i kroz analizu dobijenih rezultata istraživanja, ukazuju da su djeca s poteškoćama u razvoju na području lokalnih zajednica Srednjobosanskog kantona, u nezavidnom položaju, te da uglavnom djelomično ostvaruju prava koja su im kroz zakonsku regulativu osigurana. Zapravo, saznanje do kojeg se došlo proizilazi iz stava da djeca s poteškoćama u razvoju predstavljaju jednu od najisključenijih skupina društva, koja se u većini slučajeva, svakodnevno suočava s diskriminacijom kroz neadekvatan pristup ustanovama ili nemogućnosti ostvarivanja određenih prava što kontinuirano predstavlja njihovu socijalnu isključenost iz redovnih životnih aktivnosti.

U cilju ostvarivanja veće participacije ovih članova porodice u sve sfere života neophodno je da lokalne zajednice ovoga kantona poduzmu mjere i aktivnosti na podizanju svijesti stručne, ali i šire javnosti o pravima i potrebama djece s poteškoćama u razvoju u cilju smanjenja predrasuda i diskriminacije. Dakle, neophodno je razvijati spoznaje koje se temelje na činjenici da prisutnost teškoća ne opravdava nijedan oblik diskriminacije. U cilju poboljšanja trenutne situacije potrebno je stvoriti ambijent u kojem bi djeca s poteškoćama u razvoju na području cjele bosansko-hercegovačke teritorije, uključujući i Srednjobosanski kanton i sve jedinice lokalne samouprave u njemu, mogla uživati sva prava predviđena međunarodnim standardima, a da bi se navedeno postiglo i počelo primjenjivati u praksi neophodno je raditi na zagovaranju veće i funkcionalne usaglašenosti entiteskih propisa iz ove oblasti sa međunarodnim dokumentima, posebno Konvencijom o pravima djeteta i Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom. Također, kako se ističe u nekim izvještajima potrebno je raditi na provođenju pristupačnosti i stvaranju univerzalnog plana infrastrukture i informacija (Stanje djece u svjetu- djeca s teškoćama u razvoju, Unicef, 2013:13). Pored navedenog, lokalne zajednice Srednjobosanskog kantona trebaju definisati novi pravilnik za ocjenu djece ometene u psihofizičkom razvoju, koji će biti uslađen sa Pravilnikom obrazovnog sistema. Na taj način bi se omogućilo uređenje postupka razvrstavanja na način da bude jedinstven na teritoriju cijelog kantona, odnosno jedinstven postupak opservacije i procjene djetetovih sposobnosti.

Bilo bi poželjno i da svaka jedinica lokalne samouprave unutar ovog kantona obezbijedi djeci s poteškoćama u razvoju bolje uslove života, prvenstveno kroz pružanje adekvatne zaštite i pomoći, kao i kroz multisektorsklu saradnju svih lokalnih aktera, koja bi značajno olakšala svakodnevno funkcionisanje ove djece. Pored potrebne podrške i pomoći za djecu s poteškoćama u razvoju značajno je spomenuti i neophodnu podršku za roditelje ove kategorije djece. Roditeljima djece s poteškoćama u razvoju bi trebalo omogućiti dinamičniju edukaciju i psihosocijalnu pomoć, a to bi bilo moguće kroz osnivanje savjetovališta za roditelje, kako bi oni u što ranijoj fazi života djeteta mogli dobiti odgovarajuću stručnu pomoć, upute i smjernice za zaštitu i socijalizaciju djece.

Prateći sve navedeno, kao i stavove većine ispitanika koji su učestvovali u ovom istraživanju, može se konstatovati da su posebne/pojedinačne hipoteze uglavnom potvrđene, a koje su predstavljene u rezultatima istraživanja dobijenim od strane jedinica lokalne samouprave, grafikon br.3. Također, posebne/ pojedinačne hipoteze su potvrđene i u prikazanim rezultatima istraživanja dobijenim od strane stručnih radnika uposlenih u centrima i službama socijalne zaštite i to u grafikonima br.12, 14, 15 i 18. S tim u vezi može se konstatovati da je potvrđena i generalna hipoteza koja glasi: „Djeca s poteškoćama u razvoju spadaju u jednu od najviše socijalno isključenih kategorija stanovništva, a njihovo uključivanje u društvo i društvene tokove umnogome zavisi od angažmana različitih društvenih aktera u lokalnoj zajednici“. Imajući u vidu sve navedeno može se zaključiti da je neophodno provesti sve mjere s ciljem uspostavljanja multisektorskog pristupa za djecu s poteškoćama u razvoju, kao i unaprijediti cjelokupni sistem socijalne zaštite koji bi im trebao osigurati punu sposobnost, inkluziju i učešće u svim aspektima života. Izazovi u pogledu kadrovskih, finansijskih i tehničkih kapaciteta trebali bi se rješavati sistemski i bez posljedica za djecu s poteškoćama u razvoju. Zbog prepreka na koje svakodnevno nailaze pri svakodnevnom funkcionisanju, uglavnom zbog nepripremljenosti okoline na njihove specifične potrebe, možemo zaključiti da lokalne zajednice trebaju puno više raditi na unapređenju svojih usluga i kvalitete podrške prema djeci s poteškoćama u razvoju kako bi mogla ostvariti zadovoljavajući nivo socijalne uključenosti.

LITERATURA

1. Bouillet, D. (2010) Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja. Školska knjiga, Zagreb;
2. Daly M. (2011): Building a coordinated strategy for parenting support. Shyntesis report, Peer review on social protection and social inclusion, Belgium.
3. Dervišbegović, M. (2003): Socijalni rad – teorija i praksa, 3. dopunjeno i izmjenjeno izdanje, Studentska štamparija Univerziteta, Sarajevo;
4. Efendić-Adžajlić (2020): Inkluzivne loklane zajednice, Fridrich ebert stiftung, Sarajevo
5. Gadžo-Šašić. S., (2020): Socijalni rad sa osobama s invaliditetom, Fakultet političkih nauka, Sarajevo
6. Igrić, LJ., Cvirković, D., Wagner Jakab, A. (2009) Djeca s teškoćama učenja u interaktivnom sustavu obitelj-škola-vršnjaci. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja.
7. Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine (2010): Posebno izvješće o stanju prava djece s posebnim potrebama/ smetnjama u psihofizičkom razvoju
8. Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine (2010): Specijalni izvještaj o pravima osoba s invaliditetom
9. Imširagić A. (2009.) Roditelji-odgajatelji djece s teškoćama u razvoju. Metodički obzori
10. Lakićević M., Gavrilović A. (2009): Socijalni razvoj i planiranje, Banja Luka.
11. Lakićević, M., Knežić, B. (2018) Istraživanje u socijalnoj politici i socijalnom radu;
12. Lakićević, M. (2012.) Socijalna integracija osoba s invaliditetom, Fakultet političkih nauka Beograd, Srbija;
13. Lazor M., Marković S., Nikolić S. (2008): Priručnik za rad sa decom sa smetnjama u razvoju. Novosadski humanitarni centar (NSHC). Novi Sad, Srbija.
14. Milosavljević M, Brkić M. (2005): Socijalni rad u zajednici, Socijalna misao Beograd, Edicija udžbenici-knjiga 2.
15. Papić Ž., Fetahagić M. (2019): „Prema Evropskoj Uniji- Ključni problemi socijalnog uključivanja u BiH“
16. Porodični zakon FBiH (Službene novine FBiH, br.35/05,) od 20.06.2005.godine i Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona FBiH (Sl.novine FBiH, br.31/14) od 23.04.2014.godine, član 2.
17. Pravilnik o otkrivanju, ocjenjivanju sposobnosti, razvrstavanju i evidenciji djece i omladine ometene u tjelesnom ili duševnom razvoju (Sl. novine SBK, br. 13/02)

18. Pravilnik o odgoju i obrazovanju djece s poteškoćama u razvoju i s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnoj i srednjoj školi SBK (Sl.novine SBK/KSB, br.13/06 godine).
19. Somun Krupalija L. (2017): Djeca s invaliditetom u Bosni i Hercegovini: ja ne mislim da sam drugačija, World Vision, Sarajevo
20. Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom Bosne i Hercegovine 2016.-2021. godine
21. Šadić, S., (2014): Ljudska prava i socijalni rad, Fakultet političkih nauka, Sarajevo
22. Šerić, N. (2018.): Izazovi i perspektive socijalnog rada u lokalnoj zajednici u Tuzlanskom kantonu“, Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli;
23. Švraka E. (2007): Druga strana života, TDP d.o.o, Sarajevo
24. Termiz, Dž. (2005): Teorija nauke o socijalnom radu, Grafit, Lukavac.
25. Termiz, Dž. (2009): Metodologija društvenih nauka, NIK, „Grafit“, Lukavac.
26. UN (1989): UN Konvencija o pravima djeteta.
27. UN (2006): Konvencija UN o pravima osoba s invaliditetom, Izdavač i prevod (2008): Direkcija za ekonomsko planiranje BiH, Sarajevo, Banja Luka
28. UNICEF (2013): Stanje djece u svijetu 2013.- djeca s teškoćama u razvoju
29. UNICEF (2017): Situaciona analiza o položaju djece sa poteškoćama u BiH;
30. UNICEF, Ministarstvo zdravstva i socijalne politike SBK, Vlada Švedske (2020.): Analiza stanja socijalne zaštite u Srednjobosanskom kantonu s posebnim osvrtom na uticaj pandemije Korona virusa na sistem socijalne zaštite;
31. Valjan-Vukić, V. (2009): Obitelj i škola-temeljni čimbenici socijalizacije. Magistra ladertina;
32. Zovko, G. (1999) Invalidi i društvo. Revija za socijalnu politiku
33. Zrilić, S., Brzoja, K. (2013.) Promjene u pristupima odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama. Magistra ladertina,
34. Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (2016): Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2016.-2021
35. Zakon o osnovama socijalne zaštite,zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom, (Sl. Novine FBiH, br.14/09).
36. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom SBK, (Sl.novine SBK, br. : 10, 2005 god.)
37. Zakon o predškolskom obrazovanju (Sl.novine SBK, br. 10/17 od 08.08.2017.godine)
38. Zakon o osnovnoj školi (Sl.novine SBK, br.11/2001, 11/2004, 17/2004 i 5/2017 god.)

39. Zakon o srednjoj školi (Sl.novine SBK, br. 11/2001, 11/2004, 17/2004, 15/2012 i 5/2017 god.)
40. Zakon o preuzimanju prava i obveza osnivača nad ustanovama socijalne zaštite u FBiH, („Sl.novine FBiH“ br.31/08)

Internet izvori:

1. https://sh.wikipedia.org/wiki/Lokalna_zajednica
2. [Microsoft Word - 23.Standardna pravila UN _1_.doc \(znakovnijezik.rs\)](Microsoft Word - 23.Standardna pravila UN _1_.doc (znakovnijezik.rs))
3. Godišnji izvještaj o razvoju sa pregledom provedbe strategije razvoja Srednjobosanskog kantona-https://sbk-ksb.gov.ba/images/Ured_za_EU/Godi%C5%A1ni_izvje%C5%A1taj_o_rzvoju_s_pregledo_m_provedbe_Strategije_Srednjobosanskog_kantona_2018._godina.pdf (23.11.2021.)
4. <https://hrcak.srce.hr/61651>
5. <https://hrcak.srce.hr/45634>
6. https://sr.wikipedia.org/sr-el/Локална_заједница
7. <Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima - Wikipedia>
- 8.<http://www.csrtravnik.ba/zakon-o-socijalnoj-zastiti-zastiti-civilnih-zrtava-rata-i-zastiti-porodice-s-djecom-sbk-ksb/>

Popis grafikona

Grafikon 1. Da li vaša Općina/lokalna zajednica ima grantove za udruženja djece s poteškoćama u razvoju

Grafikon 2. Iznos koji Općine/lokalne zajednice izdvajaju za udruženja djece s poteškoćama u razvoju

Grafikon 3. Da li imaju proširena prava za djecu s poteškoćama u razvoju na području lokalne zajednice

Grafikon 4. Da li biste finski podržali nove ustanove ili usluge za djecu s poteškoćama u razvoju u lokalnoj zajednici

Grafikon 5. Općina na čijem je području institucija

Grafikon 6. Naziv institucije u kojoj su uposleni ispitanici

Grafikon 7. Spol ispitanika

Grafikon 8. Obrazovna struktura ispitanika

Grafikon 9. Funkcija koju obavljaju stručni radnici u CZSR ili službi socijalne zaštite u lokalnim zajednicama SBK

Grafikon 10. Koje socijalne usluge se pružaju djeci s poteškoćama u razvoju na području lokalne zajednice

Grafikon 11. Broj djece s poteškoćama u razvoju (do 6 godina, od 7-14 godina i od 15-18 godina)

Grafikon 12. Koja od navedenih prava djece s poteškoćama u razvoju na području lokalne zajednice ostvaruju

Grafikon 13. Da li postoji udruženje ili neka druga ustanova za djecu s poteškoćama u razvoju u lokalnoj zajednici

Grafikon 14. Na području lokalnih zajednica, u dovoljnoj je mjeri razvijena svijest o pravima i sposobnostima djece s poteškoćama u razvoju

Grafikon 15. Da li djeca s poteškoćama u razvoju i druge osobe s invaliditetom na području lokalne zajednice imaju odgovarajući pristup u CZSR

Grafikon 16. Da li su na području lokalne zajednice zakoni i podzakonski akti diskriminirajući za djecu s poteškoćama u razvoju

Grafikon 17. Da li su potrebna veća finansijska izdvajanja prema CZSR/službama socijalne zaštite u svrhu ostvarivanja veće socijalne uključenosti djece s poteškoćama u razvoju

Grafikon 18. Da li smatrate da se obrazovanje i osposobljavanje djece s poteškoćama u razvoju odvija prema zastarjelim metodama rada koje nisu usklađene sa stvarnim potrebama djece

Grafikon 19. Djeca s poteškoćama u razvoju nisu prihvaćena u društvu

Grafikon 20. Zbog predrasuda i diskriminacije djeca s poteškoćama u razvoju nisu u dovoljnoj mjeri uključena u društvene tokove u lokalnoj zajednici

Grafikon 21. Djeca s poteškoćama u razvoju nemaju prilagođen pristup ustanovama na području lokalne zajednice, što dodatno otežava njihovo uključivanje u društvene aktivnosti

Grafikon 22. Da li će novi Zakon o roditeljima/njegovateljima postići viši nivo pomoći i podrške roditeljima i djeci s poteškoćama u razvoju u lokalnoj zajednici

PRILOZI

Prilog 1. Anketni upnik za lokalnu zajednicu

Poštovani,

Ovaj upitnik je dio istraživanja za potrebe izrade master teze pod nazivom „Uloga lokalne zajednice u zaštiti djece s poteškoćama u razvoju na području Srednjobosanskog kantona“ čija je izrada odobrena na Fakultetu političkih nauka Odsjek socijalni rad u Sarajevu.

Rezultati će biti korišteni isključivo u naučne svrhe uz poštivanje svih etičkih principa, profesionalnog kodeksa i tajnosti podataka.

Molim Vas zaokružite jedan odgovor/tvrđnju sa kojom se slažete.

Zahvaljujem se na saradnji.

1. Iznos budžeta Općine
 - a) 2019.godina_____
 - b) 2020.godina_____
 - c) 2021.godina_____
2. Iznos budžeta za Centar za socijalni rad ili službu socijalne zaštite
 - a) 2019.godina_____
 - b) 2020.godina_____
 - c) 2021.godina_____
3. Da li vaša Općina ima grantove za udruženja za djecu s poteškoćama u razvoju?
 - a) Da,iznos_____
 - b) Ne
4. Da li imate proširena socijalna prava za djecu s poteškoćama u razvoju?
Da, navesti koja_____
Ne
5. Da li bi finansijski podržali nove ustanove i usluge za djecu s poteškoćama u razvoju u vašoj lokalnoj zajednici?
Da
Ne

Hvala!

Prilog 2. Anketni upitnik za stručne radnike/ce

Poštovani,

Ovaj upitnik je dio istraživanja za potrebe izrade master teze pod nazivom „Uloga lokalne zajednice u zaštiti djece s poteškoćama u razvoju na području Srednjobosanskog kantona“ čija je izrada odobrena na Fakultetu političkih nauka Odsjek socijalni rad u Sarajevu.

Rezultati će biti korišteni isključivo u naučne svrhe uz poštivanje svih etičkih principa, profesionalnog kodeksa i tajnosti podataka.

Molim Vas zaokružite jedan odgovor/tvrđuju sa kojom se slažete.

Zahvaljujem se na saradnji.

1. Funkcija koju obavljate?

2. Spol ispitanika?

- a) M
- b) Ž

3. Završeni stepen stručne spreme?

- a) DR
- b) MR
- c) Visoka stručna spremna
- d) Viša stručna spremna
- e) Srednja stručna spremna

4. Općina na čijem području je institucija/ ustanova:

5. Naziv institucije u kojoj radite?

6. Koje socijalne usluge se pružaju u vašoj lokalnoj zajednici za djecu s poteškoćama u razvoju?

- a) Dnevni centar za rehabilitaciju
- b) Inkluzivno predškolsko obrazovanje
- c) Inkluzivno osnovno-školsko obrazovanje
- d) Porodično savjetovalište
- e) Centar za rani rast i razvoj
- f) Drugo, navedite šta _____

7. Broj djece s poteškoćama u razvoju

do 6 godina _____

7-14 godina_____

15-18 godina_____

8. Koja od navedenih prva djeca s poteškoćama u razvoju na području lokalne zajednice ostvaruju:

- a) Novčana i druga materijalna pomoć
- b) Osposobljavanje za život i rad
- c) Smještaj u drugu porodicu
- d) Smještaj u ustanovu socijalne zaštite
- e) Kućna njega i pomoć u kući
- f) Usluge socijalnog i drugog stručnog rada
- g) Drugi oblici usluga socijalnog rada
- h) Sve navedeno
- i) Neko drugo pravo.

9. Po vašem saznanju postoji li udruženje ili neka druga ustanova za rad s djecom s poteškoćama u razvoju u vašoj lokalnoj zajednici?

Da

Ne

10. Na području lokalne zajednice, u dovoljnoj mjeri je razvijena svijest o pravima i sposobnostima djece s poteškoćama u razvoju.

- a) U potpunosti se slažem
- b) Donekle se slažem
- c) Niti se slažem niti ne slažem

- d) Donekle se ne slažem
- e) U potpunosti se ne slažem

11. Da li djeca s poteškoćama u razvoju i druge osobe s invaliditetom na području vaše lokalne zajednice imaju odgovarajući pristup u CZSR?

- a) Da
- b) Ne

16. Koje ustanove ili usluge za djecu s poteškoćama u razvoju nedostaju na području vaše lokalne zajednice?

12. Po vašem mišljenju da li su na području vaše lokalne zajednice zakoni i podzakonski akti diskriminirajući za djecu s poteškoćama u razvoju?

- a) Da, navesti zbog čega _____
- b) Ne

13. Da li su po vašem mišljenu potrebna veća finansijska izdvajanja prema CZSR u svrhu ostvarivanja socijalne uključenosti djece s poteškoćama u razvoju?

- a) Da
- b) Ne
- c) Ne znam

14. Da li smatrate da se obrazovanje i osposobljavanje djece s poteškoćama u razvoju obavlja prema zastarjelim metodama rada koje su neusklađene sa stvarnim potrebama djece?

- a) Da
- b) Ne
- c) Ne znam

15. Djeca s poteškoćama u razvoju nisu prihvaćena u društvu.

- a) U potpunosti se slažem
- b) Donekle se slažem

- c) Niti se slažem niti ne slažem
- d) Donekle se ne slažem
- e) U potpunosti se ne slažem

16. Zbog predrasuda i diskriminacije djeca s poteškoćama u razvoju nisu u dovoljnoj mjeri uključena u društvene tokove u lokalnoj zajednici?

- a) Da
- b) Ne

17. Djeca s poteškoćama u razvoju nemaju prilagođen pristup ustanovama na području lokalne zajednice, što dodatno otežava njihovo uključivanje u društvene aktivnosti?

- a) U potpunosti se slažem
- b) Donekle se slažem
- c) Niti se slažem niti ne slažem
- d) Donekle se ne slažem
- e) U potpunosti se ne slažem

18. Po vašem mišljenju da li će novi Zakon o roditeljima/ njegovateljima postići viši nivo pomoći i podrške roditeljima i djeci s poteškoćama u razvoju u lokalnoj zajednici?

- a) Da, obrazložiti _____
- b) NE, obrazložiti _____

19. Kao stručni radnik Centra, koje su to socijalne usluge, koje bi po vašem mišljenju unaprijedile položaj djece s poteškoćama u razvoju u vašoj lokalnoj zaednici?

Hvala!

FAKULTET
POLITIČKIH
NAUKA

Obrazac AR

Stranica 1 od 1

UNIVERZITET U SARAJEVU – FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
IZJAVA o autentičnosti radova

Naziv odsjeka i/ili katedre: Socijalni rad

Predmet: Izjava o autentičnosti radova

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Senita Melić

Naslov rada: Uloga lokalne zajednice u zaštiti djece s poteškoćama u razvoju na području Srednjobosanskog kantona

Vrsta rada: Završni magistarski rad

Broj stranica: 67

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Potpis